

Центральна міська бібліотека ім. М.Л. Кропивницького – одна з найбільших публічних бібліотек Миколаєва. Заснована в 1900 р. Є соціокультурним, інформаційним центром міської громади. Здійснює адміністративно-методичне керівництво для 25 бібліотек Централізованої бібліотечної системи, розташованих у різних районах міста.

Бібліотека надає:

- книги, журнали, в т.ч. найновіші енциклопедії, довідники, навчальні видання
- книги і журнали німецькою мовою Заочного абонементу Гете-Інституту в Україні
- електронні видання на CD, DVD, аудіокниги, відеофільми
- довідкову, інформаційну, консультаційну допомогу
- інформаційні ресурси та сервісні послуги на сайті бібліотеки
- вітчизняну правову базу та місцеві нормативні акти
- доступ до електронного каталогу книг, тематичних, повнотекстових електронних баз даних
- доступ до інтернет-ресурсів, у т.ч. послуг в системі електронного урядування
- Wi-Fi
- електронну доставку документів
- навчання комп'ютерної грамотності
- користування соціальними мережами, відеоспілкування
- можливість самостійної роботи на комп'ютері
- автоматизоване обслуговування з електронним читацьким формуляром
- запис до бібліотеки в режимі онлайн
- послуги сімейного, домашнього, колективного абонементів
- партнерські програми для громадських організацій
- сервісні послуги, в т.ч. ксеро-, фотокопіювання

Бібліотека запрошує відвідати:

- творчі зустрічі в «Літературній вітальні на Потьомкінській»
- Літературний музей
- відкритий інформаційно-просвітницький майданчик «Новий Миколаїв»
- документально-предметні, художні експозиції та виставки
- пізнавальні, дозвільні, конкурсні програми для юнацтва
- юридичну громадську приймальню
- клуби за інтересами: поетичний клуб «Кают-компанія», «Школа рукоділля», філософсько-творчий театр спілкування «Ми», Англійський розмовний клуб, батьківський клуб-центр «Гарне оточення», молодіжний кіноклуб «ФріДом», дитячий літній клуб «Мурашник», клуб любителів інтелектуальної гри го «Сад камней», історичний лекторій «Університету третього віку»

Чекаємо Вас за адресою: м. Миколаїв, вул. Потьомкінська, 143-А

Телефони для довідок:

24-40-41, 24-70-28

e-mail: clib@gorlib.mksat.net, nikclib@gmail.com

www.niklib.com

Центральна міська бібліотека ім. М.Л. Кропивницького
Централізованої бібліотечної системи для дорослих м. Миколаєва
Інформаційно-бібліографічний відділ

*До 70-річчя визволення Миколаєва
від німецько-фашистських загарбників*

Весна визволення

Довідково-бібліографічний посібник

Миколаїв, 2014

Центральна міська бібліотека ім. М.Л. Кропивницького
Централізованої бібліотечної системи для дорослих м. Миколаєва
Інформаційно-бібліографічний відділ

До 70-річчя визволення Миколаєва
від німецько-фашистських загарбників

Весна визволення

Довідково-бібліографічний посібник

Весна визволення : довідково-бібліографічний посібник / Централізована бібліотечна система для дорослих м. Миколаєва ; Центральна бібліотека ім. М.Л. Кропивницького. - Миколаїв, 2014. - 56 с.

До 70-річчя визволення Миколаєва від німецько-фашистських загарбників Центральна бібліотека ім. М.Л. Кропивницького склала довідково-бібліографічний посібник «Весна визволення», до якого увійшли стаття науковця В.П. Шкварця, фактографічні та архівні матеріали з книги «Миколаївщина у роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1944» (Миколаїв, 2004), довідки про пам'ятки, фото про визволення Миколаєва, твори місцевих письменників.

Списки літератури до розділів містять книги та статті з періодичних видань, переважно останніх років.

Видання розраховано на широке коло читачів, що цікавляться історією Миколаєва.

Укладач: Сергєєва О.В., Письменна І.В.

Редактор: Михайловська Т.О.

Комп'ютерна обробка: Бойко О.В., Холодудькіна Л.І.

Відповідальна за випуск: Тверда Т.В.

Миколаїв, 2014

Передмова

28 березня 2014 року мешканці Миколаєва відзначають велику подію в житті нашого міста – 70-у річницю визволення Миколаєва від німецько-фашистських загарбників. 32 місяці – з 1 серпня 1941 року по 31 березня 1944 року йшла на території Миколаївщини Велика Вітчизняна війна. Окуповане ворожими військами місто не тільки не здалося, але й продовжувало вірити у Перемогу, жити заради неї. Суворі випробування не зломали людей – кожен мешканець міста і на фронті, і в тилу ворога прагнув внести свій вклад до Перемоги.

28 березня 1944 року війська 5-ї ударної та 28-ї армій оволоділи Миколаєвом. Німецькі загарбники з великими втратами відійшли за Південний Буг.

Внаслідок Березнегувато-Снігурівської наступальної операції 1944 року радянські війська очистили від фашистів значну частину Правобережної України, оволоділи плацдармами на Південному Бугу й зайняли вигідні позиції для повного вигнання нацистів з Миколаївської області, здійснення Одеської наступальної операції 1944 року.

Назавжди вписаний золотими літерами в історію міста подвиг героїв-десантників під командуванням К.Ф. Ольшанського. За героїзм і відвагу всім десантникам присвоєно звання Героя Радянського Союзу, більшій частині – посмертно.

Військам, які брали участь у звільненні Миколаєва, наказом Верховного Головнокомандувача від 28 березня 1944 р. було оголошено подяку, і в Москві на їх честь дано салют 20 артилерійськими залпами з 224 гармат.

За мужність та відвагу, виявлену в боях за звільнення Миколаївщини, десяткам тисяч воїнів було вручено ордени та медалі. Більше ста чоловік одержали високе звання Героя Радянського Союзу.

10 частин отримали почесне звання «Миколаївські» за активну участь у звільненні міста в березні 1944 року.

Скільки б не пройшло років з того величного дня, миколаївці будуть завжди пам'ятати про подвиг народу.

Вшановуючи пам'ять учасників визволення Миколаєва від німецько-фашистських загарбників, Центральна бібліотека ім. М.Л. Кропивницького склала довідково-бібліографічний посібник «Весна визволення».

Покажчик складається з таких розділів:

Передмова

Визволення Миколаєва

Навіки в пам'яті народній

Твори місцевих письменників про визволення Миколаєва

Мовою документів

Визволення Миколаєва від німецько-фашистських загарбників на сторінках інтернет

До посібника увійшли стаття науковця В.П. Шкварця, фактографічні та архівні матеріали з книги «Миколаївщина у роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1944» (Миколаїв, 2004), довідки про пам'ятки, фото про визволення Миколаєва.

Списки літератури до розділів містять книги та статті з періодичних видань, переважно останніх років, твори миколаївських авторів.

БЕРЕЗНЕГУВАТО-СНІГУРІВСЬКА ОПЕРАЦІЯ

Шкварець В.П.

*Роль Березнегувато-Снігурівської операції
у звільненні Миколаївщини в роки німецько-румунської окупації**

Не спадає, а навпаки, постійно зростає увага та інтерес широкої громадськості України в центрі і на місцях, у регіонах до героїки та самопожертви наших людей на фронтах і в тилу під час останньої, найкровопролитнішої війни в історії людської цивілізації, до перебігу військових дій і подій, виучки, героїзму й доблесті воїнів та військового мистецтва, майстерності командирів і полководців, трудового героїзму трудівників тилу.

Особливої актуальності та звучання набувають ці драматичні і героїчні сторінки історії у зв'язку з відзначенням 60-річчя вигнання німецько-фашистських окупантів з України. Це стосується і Миколаївщини, адже останній фашистський чобіт перестав топтати територію Миколаєва 28 березня 1944 року, а в останній день березня того ж 1944 року було визволено від коричневої чуми останні населені пункти області.

І сталося це внаслідок вдалого, успішного та майстерного проведення на території Миколаївщини однієї з багатьох блискучих наступальних операцій у Вітчизняній і Другій світовій війнах, яка по праву заслужено увійшла до анналів останньої – Березнегувато-Снігурівської операції під час масового вигнання окупантів з України на початку завершального етапу війни. Саме завдяки їй було визволено більшу частину Миколаївщини, створено сприятливі умови для звільнення Північного Причорномор'я, Одещини, виходу на Дністер і Дунай, на державні кордони.

Березнегувато-Снігурівська наступальна операція 1944 року – одна з успішних операцій радянських військ на Правобережній Україні в роки війни, зразок військової майстерності та самопожертви воїнів. Вона здійснювалась 6-18 березня військами 3-го Українського фронту під командуванням генерала армії, одесита за походженням, Р.Я. Малиновського для розгрому 6-ї німецької армії. Останню було сформовано замість розбитої на Волзі під Сталінградом 6-ї армії генерал-фельдмаршала Паулюса

і названо гітлерівцями «армією месників». Ця армія складалась із кадрових німецьких дивізій, що мали досвід ведення військових дій у дуже складних умовах передгір'я Кавказу, на Дону та в Приазов'ї. До неї також влилося декілька тисяч солдат, які прибули із Західної Європи. Всього в цій армії, добре оснащених бойовою технікою, «тиграми», «пантерами» та ін., налічувалось 36 дивізій із загальною кількістю майже 200 тисяч солдатів та офіцерів. Командував 6-ю армією фанатичний прихильник нацизму, генерал-полковник К. Холлідт, війська якого до цього були добряче потріпані при спробі виручити вояків оточеного Паулюса¹.

Варто відзначити, що Березнегувато-Снігурівська операція провадилася одночасно з наступом військ 1-го Українського фронту на проскурівсько-чернівецькому і 2-го Українського фронту на умансько-ботошанському напрямках. У результаті Миколаївщину було очищено від фашистів за 29 днів та ночей жорстоких боїв військами 2-го Українського фронту (декілька північно-західних районів області). Основну ж частину території області та обласний центр було звільнено воїнами 3-го Українського фронту.

Вони до 25 лютого завершили Криворізько-Нікопольську операцію, вийшли на рубіж середньої течії р. Інгулець, оволоділи Кривим Рогом. Лівим же крилом зайняли позиції на східному березі Дніпра. Front мав 7 армій, 57 стрілецьких дивізій, 4-й механізований та 4-й Кубанський кавалерійський корпуси, 23-й танковий корпус, 2-й механізований корпус, 17-у повітряну армію генерал-полковника В.О. Судця, кінно-механізовану групу генерала І.О. Плієва. Війська фронту вели бої на позиціях майже 280 кілометрів.

Протистояли 3-му Українському фронту вже згадувана 6-а німецька армія другого формування, частина 8-ї німецької армії, 3-а румунська армія, 4-а повітряна армія.

Наступ довелося вести у виключно складних погодних умовах: весна 1944 року була ранньою, з кінця лютого почалося бездоріжжя, піднявся рівень річок, навіть гусенична техніка пересувалася з величезними труднощами.

Головного удару завдали сили 46-ї та 8-ї гвардійських армій, кінно-механізованої групи і 23-го танкового корпусу з плацдарму на р. Інгульці від Кривого Рогу на Новий Буг. 6 березня війська генерала В.І. Чуйкова прорвали оборону, в прорив увійшла кінно-механізована група І. Плієва. Розвиваючи наступ у південному напрямі, 7 березня війська зайняли Троїцьке-Сафонове, форсували р. Висунь, а до ранку 8 березня звільнили перший районний центр Миколаївської області - Новий Буг².

Так почалася наступальна фронтова операція – Березнегувато-Снігурівська. За рішенням командування пересувні з'єднання фронту діяли тільки вночі для раптовості та стрімкості ударів.

З району Нового Бугу група Плієва повернула на південь, на Баштанку, вона здійснила 9-добовий рейд по тилах нацистів. 12 березня війська фронту вийшли в район Явкиного, Бармашового і Новопетрівки. Одночасно зі сходу наступали 6-а і 5-а ударні та 28-а армії фронту, прикриті 17-ю повітряною армією. 12-13 березня 4-й механізований корпус зустрівся на станції Снігурівка з частинами 5-ї ударної армії, 416-ю стрілецькою дивізією, було перехоплено, таким чином, усі найважливіші шляхи відступу фашистів на захід з району Березнегуватого і Снігурівки. Так замкнулося оточення основних сил 6-ї гітлерівської армії. Вони намагалися уникнути оточення, кинули в спину групі Плієва свій 57-й танковий корпус. Однак цьому завадив 23-й танковий корпус. Лише за одну ніч він пройшов по бездоріжжю 40 кілометрів і 9 березня в Казанці розгромив німецький танковий корпус, а далі став прикривати пліївців. Лише частина 17-го піхотного корпусу німців зуміла вийти з оточення. Зовнішній фронт кільця забезпечувала 46-а армія. 6-а німецька армія була розчленована на дві частини, її північна група відкочувалася на Вознесенськ. Південна група у складі 13 дивізій попала в оточення і до 18 березня 8 дивізій було повністю розгромлено в районі Володимирівки та Березнегувате-Новосевастополь. Ще 5 дивізій втратили половину свого складу, майже все важке озброєння і бойову техніку. 19-20 березня було звільнено від загарбників Єланець, Братське, Арбузинку³.

Тим часом війська правого крила 3-го Українського фронту оволоділи Новою Одесою і Вознесенськом, увійшли в Ковалівку, Андріївку, де бої за Ковалівсько-Андріївський плацдарм були особливо кровопролитними. Вони тривали 5 діб, було задіяно 10 радянських дивізій. Незважаючи на шалений опір фашистів, війська правого крила 3-го Українського фронту 20-24 березня по всій лінії від Вознесенська до Миколаєва форсували Південний Буг. У системі укріплень противника на

Південному Бузі Вознесенськ, як і Миколаїв, відігравав вирішальну роль. За наказом Гітлера від 8 березня 1944 року німецькі війська повинні були утримувати укріплені позиції навіть на випадок їх оточення.

Однією з перших форсувала Південний Буг поблизу Олександрівки, північніше Вознесенська, 58-а стрілецька дивізія полковника В.В. Русакова. Вже 23 березня йшли жорстокі бої на плацдармі, Вознесенськ було взято. За виявлену мужність і хоробрість при форсуванні Південного Бугу та в боях за плацдарм, визволення Вознесенська дивізія була нагороджена орденом Червоного Прапора. 228-а стрілецька дивізія отримала почесне найменування «Вознесенська».

До Миколаєва, що був однією з ключових позицій фашистських військ на правому крилі їхнього фронту, радянські війська підійшли в другій половині березня.

На підступах до міста нацисти створили надпотужну оборонну смугу. Було завчасно споруджено чотири та шість сильно укріплених, інженерно бездоганих оборонних рубежів. Тут були викопані суцільні траншеї глибиною 1,5-2 м з виносними стрілецькими нішами. Вздовж усього переднього краю було 3-4 ряди дротяних загороджень на низьких металічних кілках. Уся місцевість річного півострова від вулиці 6-ї Слобідської (тепер вулиця Комсомольська), а також на схід, на відстані 25-30 кілометрів, була перетворена в суцільну зону прикритих потужними мінними полями та дротяними загородженнями інженерних споруд-траншей, окопів, протитанкових ровів, дерев'яно-земляних вогневих точок тощо.

Смуга оборони в Миколаєві та під Миколаєвом була складовою частиною так званого «Бузького валу», який, на думку німецьких спеців по бліцкригу, повинен стати, нарешті, останнім рубежем відступу. Крім спецчастин, штрафних батальйонів та охоронних військ, фашистське командування задіяло для утримання Миколаєва 79-у, 258-у, 30-у, 370-у піхотні дивізії, 968-й фортечний та 4-й велосипедний полки. Заздалегідь зайнявши оборонні позиції, гітлерівці встигли розгорнути та пристріляти щільну систему артилерійсько-кулеметного вогню.

На підступах до Миколаєва німецькі війська чинили відчайдушний опір. 10 днів війська Червоної армії вели запеклі, виснажливі бої за Миколаїв. 28-а армія генерала О.О. Гречкіна у складі 10-го стрілецького, 2-го механізованого корпусів, 1-го укріпрайону, 384-го окремого батальйону морської піхоти змушена була вести зтяжні бої південно-східніше Миколаєва. Впродовж Херсонського шосе наступала 5-а ударна армія генерал-полковника В.Д. Цветаєва.

Війська 6-ї армії генерал-лейтенанта І.Т. Шлеміна, оволодівши с. Пересадівкою на р. Інгул, зав'язали жорстокі бої в смузі укріплень «Бузького валу»⁴.

В ході наступу на Миколаїв у ніч на 26 березня 1944 року на територію Миколаївського морського торгового порту було висаджено десант. Його завданням було раптовим ударом захопити й утримати порт до підходу головних сил, відтягнути на себе частину сил противника для того, щоб полегшити штурм гітлерівських укріплень, не дати їм можливості вивести порт з ладу, зберегти причали, елеватор та

К.Ф. Ольшанський

інші портові споруди. До складу десанту, очолюваного старшим лейтенантом, уродженцем Харківщини К.Ф. Ольшанським, входили воїни різних національностей – росіяни М.В. Коновалов і П.П. Артемов, українці В.І. Кипенко, Г.І. Колтун, О.С. Лютий, татарин А.Д. Абдулмеджидов, азербайджанець А.А. Мамедов, киргиз А.М. Хайрутдинов, адигеєць Абубачір Чуц та інші.

Десантники, яких провів рибалка з Жовтневого А.І. Андреев, зняли ворожу варту і зайняли оборону в районі нового елеватора. Вранці фашисти виявили десант. На штурм порту було кинуте 3 батальйони німецької піхоти. Розгорівся запеклий бій, що тривав

три доби. Загалом ольшанці відбили 18 атак. На полі бою гітлерівці залишили понад 700 чоловік убитими та пораненими. Ольшанці утримували маленький плацдарм до підходу бійців 28-ї армії.

З 68 десантників залишилися живими лише 12. Усім їм у квітні 1945 року за героїзм та відвагу було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

А ще через 20 років завдяки тривалим, невтомним пошукам відомого миколаївського письменника, учасника війни, колишнього матроса М.І. Божаткіна цього звання посмертно удостоївся і провідник загону А.І. Андреев.

Проте, якщо імена 5 моряків-десантників із 384-го окремого батальйону морської піхоти були відомі одразу, то 12 воїнів-саперів, які увійшли до складу десанту К.Ф. Ольшанського, прикомандировані з інших частин, довго залишалися невідомими. І знову ж таки завдяки багаторічним пошукам М.І. Божаткіна стали відомими імена ще чотирьох учасників десанту. Це – старший сержант П.Г. Русін, єфрейтор Д.М. Чикунів із окремого 57-го інженерного батальйону (згодом батальйону буде присвоєно 286-й номер), зв'язкові з 6-го окремого полку зв'язку, що

обслуговував штаб і з'єднання 28-ї армії – капітан Б.О. Монастирських і старший сержант В.С. Самолов. Пошуки решти 8 учасників десанту – їх імен – тривають до цього часу.

28 березня 1944 року війська 5-ї ударної та 28-ї армій оволоділи Миколаєвом. Німецькі загарбники з великими втратами відійшли за Південний Буг.

Внаслідок Березнегувато-Снігурівської наступальної операції 1944 року радянські війська очистили від фашистів значну частину Правобережної України, оволоділи плацдармами на Південному Бузі й зайняли вигідні позиції для повного вигнання нацистів з Миколаївської області та здійснення Одеської наступальної операції 1944 року.

28 березня 1944 року війська лівого крила 3-го Українського фронту, що звільнили Миколаїв від німецького звіра, форсували Південний Буг, швидко просувалися в напрямку до Одеси. Вони зав'язали бої на підступах до Очакова. 31 березня з моря до Очакова підійшов морський десант. Гітлерівці поспіхом залишили місто, віддавши його без бою.

Чотири дивізії армії В.Д. Цвєтаєва, 109-а, 108-а, 86-а, 416-а, форсували вбрід Тилігульський лиман, повели наступ за оволодіння останніми населеними пунктами Миколаївщини. Практично розпочався наступ на Одесу, на півдні, впродовж узбережжя Чорного моря.

У перші дні квітня при форсуванні Тилігульського лиману погода була дуже холодною, дув сильний північний вітер, розгулялася снігова завірюха. І знову без будь-якої артилерійської підтримки воїнам довелося діяти та повертатися в Коблеве у крижаній воді. Тільки під ранок, 3 квітня було прорвано нарешті німецьку оборону на західному березі Тилігульського лиману, розпочалося подальше переслідування гітлерівців⁵.

Це були останні бої за звільнення Миколаївської області.

29 військових частин і з'єднань за успішні бої на Миколаївщині одержали почесні найменування «Новобузькі», «Миколаївські», «Вознесенські», «Первомайські», 21 з'єднання нагороджено орденами.

Одним з перших увірвався на вулиці Миколаєва батальйон, яким командував капітан З.І. Пипенко. Командира було посмертно нагороджено орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня.

Миколаївська земля полита кров'ю десятків тисяч воїнів. У лавах військових з'єднань воювали також цілі полки й дивізії, сформовані з представників багатьох народів.

Так, 4-й гвардійський кавалерійський корпус був укомплектований переважно кубанськими козаками та представниками народів Північного Кавказу. Серед воєначальників, які брали найактивнішу участь у звільненні Миколаївщини, були генерали В.Д. Цвєтаєв і В.І. Чуйков – росіяни, Р.Я. Малиновський і Т.І. Танасчишин – українці, М.Г. Мікеладзе – грузин, І.О. Плєв – осетин та інші.

За мужність та відвагу, виявлену в боях за звільнення Миколаївщини, десяткам тисяч воїнів були вручені ордени та медалі. Більше ста чоловік одержали високе звання Героя.

В роки війни Миколаївщина зазнала небачених руйнувань. Матеріальні збитки склали майже 17,5 млрд. крб. (в масштабі цін 1946 року). На її території загинуло понад 74 тисячі мирних мешканців і військовополонених. Більше 70 тисяч миколаївців було вивезено силоміць на роботу до Німеччини та її сателітів. На фронті загинуло 70 тисяч уродженців області.

Як бачимо, Миколаївщина внесла вагомий внесок у звільнення України від німецького фашизму.

Водночас на її території в ході наступальної операції були виявлені найвищі людські моральні та патріотичні якості, продемонстровані високі ратні і трудові подвиги, небачений героїзм і готовність віддати все заради перемоги. Усі ці сторони глибоко вивчалися та аналізувалися в минулому; безперечно, ще тривалий час вони будуть досліджуватися і в майбутньому. Як і ряд інших, Березнегувато-Снігурівська наступальна операція радянських військ весни 1944 року вивчалася в минулому⁶, детально розглядається і тепер в українських військових навчальних закладах. Це – по-перше. А по-друге, вона має ширше і повніше, ефективніше використовуватися у військово-патріотичному вихованні нашої молоді. Усьому цьому слугує, зокрема, і те, що фрагменти про Березнегувато-Снігурівську наступальну операцію 1944 року подавалися і подаються в історичних та військових енциклопедіях, довідниках, навчальних та інших посібниках тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. - К., УРЕ. - 1971. - С. 55; История городов и сел Украинской ССР. Николаевская область. - К., 1981. - С. 57.

2. Радянська енциклопедія історії України. - К., 1969. - Т. 1. - С. 102.

3. Котко В. Ф., Мушинский П. Д. Они сражались на Николаевщине. - Миколаїв. - РІП «Біоніка», 1995. - С. 13.

4. Шкварець В. П., Мельник М. Ф. Миколаївщина: погляд крізь століття. Нарис історії. - Миколаїв, 1994. - С. 178.

5. Див. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945. - Т.3. - К., 1975; История военного искусства. - М., 1984; Шкварець В. П. Березнегувато-Снігурівська наступальна операція 1944 року та звільнення Миколаївщини від гітлерівців // Актуальні проблеми історії та культури України: Збірник наукових праць. Частина II. - Миколаїв - Одеса. - 2000; Горбуров Є. Г. У полум'ї Великої Вітчизняної війни // Миколаївщина: літопис історичних подій. - Миколаїв. - Олдіплюс. - 2002 та ін.

6. Кондратенко Л. В. Березнегувато-Снігурівська наступальна операція 1944 // Енциклопедія історії України. Бабаї-Б'ялковський. - К., Наукова думка. - 2002.

**З книги «Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1944» (Миколаїв, 2004. - С. 296-308.)*

Література

Ковалев, Г. Д. А жизнь продолжалась... : Жители об оккупации Николаева / Г. Д. Ковалев. - Николаев : Илион, 2013. - 300 с.

Кондратенко, Л. В. Березнегувато-Снігурівська операція 1944 р. / Л. В. Кондратенко // Енциклопедія історії України : в 5-ти т. Т. 1. А-В. - К., 2003. - С. 230.

Освобождение Николаевской области в 1944 г. // Книга памяти Украины: Николаевская область. - 2004. - Т. 9. - С. 62-120.

Погорелов, А. Військові з'єднання, що брали участь у звільненні Миколаївщини / А. Погорелов // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1944 : (До 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / М. О. Багмет, В. Д. Буда, О. М. Гаркуша. - Миколаїв, 2004. - С. 317-335.

Шитюк, М. М. Слава и память (к 65-летию Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.). Современный взгляд и анализ / М. М. Шитюк // Повне зібрання наукових праць : у 35-ти т. Т. 27. / М. М. Шитюк. - Миколаїв, 2013. - С. 5-26.

Шитюк, М. М. Трофейні німецькі архіви про окупацію і втечу німецьких військ з Миколаївщини (серпень 1941 - березень 1944 років) / М. М. Шитюк // Повне зібрання наукових праць : у 35-ти т. Т. 26 / М. М. Шитюк. - Миколаїв, 2013. - С. 458-482.

Шкварець, В. П. Роль Березнегувато-Снігурівської операції у звільненні Миколаївщини в роки німецько-румунської окупації / В. П. Шкварець // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1944 : (До 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / М. О. Багмет, В. Д. Буда, О. М. Гаркуша. - Миколаїв, 2004. - С. 296-308.

Балакалов, А. Мы были солдатами... / А. Балакалов // Наш город Николаев. - 2006. - 10-16 мая. - С. 8.

Гармашов, И. Освободитель Николаева – сын Азербайджана / И. Гармашов // Вечерний Николаев. - 2004. - 9 дек. - С. 4.

Горбатьок, К. 28 марта 1944 года : история и современность / К. Горбатьок // Рідне Прибужжя. - 2011. - 29 берез. - С. 3.

Деордиев, А.-А. Улетевшие за победой : 60 лет назад освобождение города Николаева от гитлеровцев обеспечивала авиация 17-й воздушной армии / А.-А. Деордиев // Николаевские новости. - 2004. - 31 марта. - С. 3.

Деордиев, А.-А. Хроника освобождения / А.-А. Деордиев // Южная правда. - 2004. - 25 марта. - С. 4.

Захарченко, О. О. Визволення Миколаївської області від німецьких та румунських загарбників у березні 1944 р. (06.03.44-04.04.44) / О.О. Захарченко // Краєзнавчий альманах. - 2008. - № 1. - С. 73-85.

Иванов, Н. Им салютовала Москва / Н. Иванов // Вечерний Николаев. - 2009. - 28 марта. - С. 2.

Иванов, Н. Они сражались за Родину / Н. Иванов // Вечерний Николаев. - 2010. - 25 марта. - С. 5.

Ильин, С. Освобождение Богоявленска / С. Ильин // Вечерний Николаев. - 2009. - 19 марта. - С. 4.

Козлов, С. В марте сорок четвертого / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2008. - 27 марта. - С. 4.

Козлов, С. Офицерский десант в Николаеве / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2010. - 27 марта. - С. 2.

Козлов, С. Секрет его долголетия / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2008. - 11 дек. - С. 5.

Комлик, Л. Поединок на лезвии ножа / Л. Комлик // Южная правда. - 2004. - 27 марта. - С. 3.

Крикалова, И. Танкисты генерала Свиридова / И. Крикалова // Южная правда. - 2004. - 18 марта. - С. 4.

Маргулис, С. Непокоренный Николаев / С. Маргулис // Южная правда. - 2013. - 28 марта. - С. 1,3.

Никто не забыт // Наш город Николаев. - 2010. - 5-11 мая. - С. 1.

Подгуренко, В. Увековечим их подвиг! / В. Подгуренко // Рідне Прибужжя. - 2005. - 12 квіт. - С. 3.

Попов, Е. Заря победы нам светила / Е. Попов // Южная правда. - 2003. - 27 марта. - С. 3.

ДЕСАНТ У БЕЗСМЕРТЯ

У березні 1944 року, коли війська 3-го Українського фронту вели бої на підступах до Миколаєва, за наказом командування фронту в тилу окупантів висадився загін морської піхоти на чолі зі старшим лейтенантом Костянтином Федоровичем Ольшанським. Десант мав завдати удару по гітлерівській обороні з тилу, відтягнути на себе частину ворожих сил і тим самим допомогти нашим військам прискорити звільнення міста.

У десантний загін увійшли 55 добровольців, 10 саперів, 2 зв'язківця і провідник із місцевих рибалок. У ніч на 26 березня 1944 року загін десантників у складі 68 чоловік на семи рибальських човнах висадився в порту і зайняв оборону поблизу елеватора. Кровопротитний бій тривав дві доби, в результаті яких десантники відбили 18 ворожих атак, вбили і поранили більше 700 солдатів і офіцерів. Незважаючи на величезні втрати, воїни з честю виконали бойове завдання.

Коли 28 березня 1944 року війська 3-го Українського фронту увійшли до Миколаєва – на місці бою десанту було знайдено 12 поранених обгорілих бійців, інші воїни загинули, серед них був і командир загону старший лейтенант Костянтин Федорович Ольшанський.

Загиблі десантники були поховані 3 квітня 1944 року в центрі міста, в сквері на східній стороні пл. Леніна. За героїзм і відвагу всім 68 десантникам присвоєно звання Героя Радянського Союзу, більшій частині – посмертно. У 1946 році на місці поховання був споруджений пам'ятник, в той же період було розбито сквер, що отримав ім'я скверу Десантників. 27 березня 1974 року пройшло урочисте відкриття величного меморіалу і реконструйованого скверу. У центрі меморіальної площі була встановлена нова скульптурна група, поруч з пам'ятником горить Вічний Вогонь.

У місті Миколаєві відкрито Народний музей бойової слави моряків-десантників, споруджено пам'ятник, в їх честь названа вулиця. Бюст К.Ф. Ольшанському встановлено на території морського порту в Миколаєві. Його ім'ям було названо великий десантний корабель Військово-Морських Сил України, судно Міністерства рибного господарства СРСР і вулицю в селищі Мала Корениха (зараз Заводський район м. Миколаєва), селище міського типу Миколаївського району Миколаївської області – Ольшанське. Ім'я Героя – на Дошці пам'яті в Музеї Чорноморського флоту в Севастополі. Його ім'ям названа мала планета 2310 Olshaniya.

Література

Архипенко, В. К. Созвездие ольшанцев / В. К. Архипенко. - М. : Политиздат, 1978. - 126 с.

Божаткин, М. И. Десант принимает бой : документальная повесть / М. И. Божаткин. - 2-е изд., испр. - Николаев : Возможности Киммерии, 2011. - 400 с.

Божаткін, М. І. Десант героїв / М. І. Божаткін. - Одеса : Маяк, 1977. - 50 с.

Медведев, Н. Я. Нас было 68 / Н. Я. Медведев. - М. : Изд-во ДОСААФ, 1966. - 80 с.

Миколаївський десант 1944 р. // Енциклопедія історії України : у 10 т. Т. 6. Ла-Мі / ред. В. А. Смолій. - К., 2009. - С. 653.

Петраш, А. П. Музей ольшанцев : путеводитель / А. П. Петраш, П. М. Ярковой. - Одесса : Маяк, 1984. - 48 с.

Цыганов, В. И. Морская, полосатая, идет пехота в бой! / В. И. Цыганов. - Николаев : Издательство Ирины Гудым, 2013. - 328 с. : ил.

Цыганов, В. И. Удар «Меча» / В. И. Цыганов. - Николаев : Издатель Гудым И.А., 2008. - 368 с.

Агеев, Ю. Памяти героя / Ю. Агеев // Южная правда. - 2008. - 17 июля. - С. 5.

Аров, Б. Немеркнущая слава ольшанцев / Б. Аров // Южная правда. - 2013. - 22 июня. - С. 3.

Безродний, Є. Десант у безсмертя / Є. Безродний // Народна армія. - 2004. - 17 берез. - С. 7.

Ицковский, Ю. От «Меча» и погибнет! : Новая книга Валерия Цыганова о николаевском десанте и 384-м батальоне морской пехоты / Ю. Ицковский // Новая николаевская газета. - 2011. - 29 июня - 5 июля. - С. 1.

Касьяновский, В. Десант Ольшанского / В. Касьяновский // Вечерний Николаев. - 2009. - 28 марта. - С. 2.

Корчагин, К. Десантники Ольшанского: так сколько их было? / К. Корчагин // Вечерний Николаев. - 2006. - 11 июня. - С. 2.

Кураса, Е. Десант Ольшанского : огнем и «Мечом» / Е. Кураса // Вечерний Николаев. - 2009. - 3 февр. - С. 3.

Наточа, Е. Помнят подвиг цыгана / Е. Наточа // Вечерний Николаев. - 2013. - 7 февр. - С. 1, 5.

Николаев, В. Бессмертен их подвиг / В. Николаев // Южная правда. - 2010. - 8 мая. - С. 3.

Николаев, С. Народный музей славы / С. Николаев // Наш город Николаев. - 2010. - 24-30 марта. - С. 6.

Олейников, Ю. «Ждите, мои родные, я вернусь!» / Ю. Олейников // Южная правда. - 2013. - 7 февр. - С. 3.

Островская, М. Книга о николаевском десанте / М. Островская // Южная правда. - 2009. - 3 февр. - С. 1.

Памятный знак снова на своем месте // Вечерний Николаев. - 2010. - 1 мая. - С. 1.

Петраш, А. Не померкнет никогда / А. Петраш // Южная правда. - 2004. - 27 марта. - С. 1.

Пилипчук, А. Они сражались за Родину / А. Пилипчук // Южная правда. - 2009. - 28 марта. - С. 3.

Подгорный, Р. «От меча и погибнет!» / Р. Подгорный // Южная правда. - 2011. - 2 июля. - С. 3.

Пономаренко, Н. Они помогли ольшанцам / Н. Пономаренко // Вечерний Николаев. - 2003. - 8 мая. - С. 5.

Решетник, Ю. Легендарный десант: взгляд из XXI века / Ю. Решетник // Вечерний Николаев. - 2011. - 24 марта. - С. 3.

Сербулов, П. Десант бессмертных / П. Сербулов // Вечерний Николаев. - 2010. - 27 марта. - С. 3.

Федоров, И. Шагнущие в вечность / И. Федоров // Южная правда. - 2011. - 26 марта. - С. 3.

Филинюк, Е. Звезда Героя засияла вновь / Е. Филинюк // Родной причал. - 2008. - 16-22 июля. - С. 1.

Царенко, А. Бесстрашный десант / А. Царенко // Рідне Прибужжя. - 2011. - 29 берез. - С. 3.

Цыганов, В. Освободитель / В. Цыганов // Вечерний Николаев. - 2008. - 27 марта. - С. 4.

Шараев, Л. Г. Здесь живет наша память / Л. Г. Шараев // Вечерний Николаев. - 2012. - 27 марта. - С. 5.

Шумакова, Л. Подвиг, овеянный славой / Л. Шумакова // Вечерний Николаев. - 2012. - 29 марта. - С. 5.

ВІЙСЬКА 3-ГО УКРАЇНСЬКОГО ФРОНТУ ПІД КОМАНДУВАННЯМ ГЕНЕРАЛА АРМІЇ Р. Я. МАЛИНОВСЬКОГО, ЩО БРАЛИ УЧАСТЬ У ЗВІЛЬНЕННІ м. МИКОЛАЄВА

320-а ЄНАКІЇВСЬКА ЧЕРВОНОПРАПОРНА, ОРДЕНА СУВОРОВА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. 22 березня підійшла до Водопою. В боях за Миколаїв дивізія нагороджена орденом Червоного Прапора.

49-а ГВАРДІЙСЬКА ХЕРСОНСЬКА ЧЕРВОНОПРАПОРНА, ОРДЕНА СУВОРОВА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. У складі 3-го Українського фронту її полки (144, 147, 149, 100) 22 березня вели бої за Богоявленськ (Жовтневе), Широку Балку.

149 ГВАРДІЙСЬКИЙ САПЕРНИЙ ПОЛК. 24 березня створив загін для штурму Миколаєва. Сапери зробили 6 проходів у загородженнях противника. 27 березня 149 ГСП вів бої вже на південній околиці Миколаєва, 100 ГАП – за протитанковою балкою. За звільнення Миколаєва дивізія нагороджена орденом Червоного Прапора.

109-а ГВАРДІЙСЬКА БЕРИСЛАВСЬКА, ХИНГАНСЬКА ОРДЕНІВ ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА, СУВОРОВА 2-го СТУПЕНЮ СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. На Миколаїв наступала з південного сходу. За мужність особового складу нагороджена орденом Червоного Прапора.

86-а ГВАРДІЙСЬКА МИКОЛАЇВСЬКА ЧЕРВОНОПРАПОРНА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. На Миколаїв дивізія наступала через Широку Балку.

295-а ХЕРСОНСЬКА ОРДЕНА ЛЕНІНА ЧЕРВОНОПРАПОРНА, ОРДЕНА СУВОРОВА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. У складі 28-ї армії 3-го Українського фронту вела бої за звільнення Миколаївської області. 24 березня полки дивізії зайняли позиції біля Широкої Балки. 27 березня - її частини увірвались на південну околицю Миколаєва. За звільнення міста дивізія нагороджена орденом Червоного Прапора.

61-а ГВАРДІЙСЬКА СЛОВ'ЯНСЬКА ОРДЕНА ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. В складі 6-ї армії 3-го Українського фронту брала участь у звільненні Миколаївської області. 25-26 березня дивізія наступала на Тернівку, але пройшла всього 100-150 м. 28 березня частини дивізії форсували річку Інгул, вели вуличні бої в Миколаєві і до 5 годин вечора досягли центру міста та поштамту.

203-я ЗАПОРІЗЬКО-ХИНГАНСЬКА ОРДЕНІВ ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА І СУВОРОВА 2-го СТУПЕНЮ СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. 28 березня її частини увійшли в Миколаїв.

243-я ЧЕРВОНОПРАПОРНА НИКОПОЛЬСЬКО-ХИНГАНСЬКА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. Беручи участь в Березнегуватсько-Снігурівській операції, форсувала Південний Буг в районі с. Баловне. Разом з іншими з'єднаннями звільняла Миколаїв.

333-я СИНЕЛЬНИКІВСЬКА ЧЕРВОНОПРАПОРНА, ОРДЕНА СУВОРОВА 2-го СТУПЕНЮ СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. За участь у звільненні Миколаєва одержала подяку Верховного Головнокомандуючого.

50-а ГВАРДІЙСЬКА ДОНЕЦЬКА ДВІЧІ ЧЕРВОНОПРАПОРНА, ОРДЕНІВ СУВОРОВА І КУТУЗОВА 2-го СТУПЕНЮ СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. 10-17 березня частини дивізії форсували р. Інгулець, р. Висунь і вийшли до Миколаєва. Протягом 3-х днів, 20-22 березня, з'єднання 3-го гвардійського стрілецького корпусу, а також і 50-а гвардійська дивізія вели тяжкі бої на першому оборонному рубежі в районі станції Горохівка, 25 березня вночі у противника був відвойований рубіж Погорєлово-Дитяча комуна. Переслідуючи його, стрілецькі батальйони вклинились у третій оборонний рубіж – Водопій. Ввечері 27 березня частини дивізії очистили Водопій і зав'язали бій за Миколаїв. До ранку 28 березня прорвалися в центр Миколаєва і разом з іншими з'єднаннями звільнили місто від ворога. За звільнення Миколаєва Указом Президії ВР СРСР від 3 квітня 1944 р. 50-а гвардійська стрілецька дивізія була нагороджена орденом Суворова 2-го ступеню.

130-а ТАГАНРОЗЬКА ОРДЕНІВ ЛЕНІНА, СУВОРОВА 2-го СТУПЕНЮ, ЧЕРВОНОПРАПОРНА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. За звільнення Миколаєва дивізія нагороджена орденом Суворова 2-го ступеню.

54-а ГВАРДІЙСЬКА МАКІЇВСЬКА ОРДЕНІВ ЛЕНІНА, СУВОРОВА 2-го СТУПЕНЮ ЧЕРВОНОПРАПОРНА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. 12 березня форсувала р. Інгулець. 22 березня визволила Горохівку і Мішково-Погорєлово, 24 – Водопій, 28 – о 16.00 вступила в Миколаїв.

61-а НИКОПОЛЬСЬКА ОРДЕНІВ ЛЕНІНА, СУВОРОВА 2-го СТУПЕНЮ, ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. Брала участь у звільненні Снігурівки і Миколаєва.

416-а ТАГАНРОЗЬКА ЧЕРВОНОПРАПОРНА, ОРДЕНА СУВОРОВА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. 17 березня дивізія вийшла на зовнішній обвід оборони Миколаєва і разом почали штурм міста.

96-а ГВАРДІЙСЬКА ІЛОВАЙСЬКА ОРДЕНІВ ЛЕНІНА, СУВОРОВА 2-го СТУПЕНЮ, ЧЕРВОНОПРАПОРНА СТРЕЛЬЦЬКА ДИВІЗІЯ. 20 березня почала наступ на Водопій і разом з іншими дивізіями 5-ї Ударної армії звільняла Миколаїв. 29 березня вступила із міста.

108-а ГВАРДІЙСЬКА МИКОЛАЇВСЬКА ЧЕРВОНОПРАПОРНА, ОРДЕНА СУВОРОВА 2-го СТУПЕНЮ СТРІЛЕЦЬКА ДИВІЗІЯ. 16 березня дивізія підійшла до зовнішнього рубежу оборони Миколаєва, звільнила с. Михайлівку, Копані, Новомиколаївку, Новопавлівку, Константинівку, Котляреве, Шевченкове, Балабанівку. 20 березня оволоділа Дитячою комоною і 25 – вийшла до Водопою. Бійці пробивались по вул. Плеханівській та Шевченка, вийшли до Лагерного поля. За звільнення Миколаєва дивізія удостоєна звання «Миколаївська».

248-а ОДЕСЬКА ЧЕРВОНОПРАПОРНА СТРІЛЕЦЬКА ДИВІЗІЯ. Важливу роль зіграла в Березнегуватсько-Снігурівській операції в складі 5-ї Ударної армії, звільняла Миколаїв, район Чорноморського суднобудівного заводу.

З'ЄДНАННЯ І ЧАСТИНИ, ЯКІ ОТРИМАЛИ ПОЧЕСНЕ ЗВАННЯ «МИКОЛАЇВСЬКІ» ЗА АКТИВНУ УЧАСТЬ У ЗВІЛЬНЕННІ МІСТА В БЕРЕЗНІ 1944 Р. *

86-а гвардійська стрілецька дивізія, 108 гвардійська стрілецька дивізія, 1-й укріплений район, 2 гвардійський механізований корпус, 99 гвардійський окремий мотоциклетний батальйон, 92 гвардійський корпусних артилерійський полк, 38 окремий гвардійський лінійний батальйон зв'язку, 282 окремий авіаційний полк зв'язку (наказ ВГК № 076 від 1 квітня 1944 р.), 23 штурмовий авіаційний полк, 11 гвардійський винищувальний авіаційний полк ВМФ (наказ ВГК № 088 від 12 квітня 1944 р.).

**З книги «Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1944» (Миколаїв, 2004. - С. 319-334.)*

Бой на вулицях Миколаєва

Навіки в пам'яті народній

Сьогодні ми схиляємо голови перед святою пам'яттю тих, полеглих, одночасно віддаючи шану живим учасникам тепер уже далекої війни, які своїм ратним подвигом, самовідданою працею забезпечили Велику Перемогу. Спогади про минуле примушують замислитися про майбутнє. Пам'ять про загиблих – це те, що робить людство мудрішим і благороднішим. Ми шануємо пам'ять героїв-визволителів, партизан і підпільників, які ціною свого життя подарували нам сьогоднішній день. Їх подвиги увічнені в металі і камені монументів і меморіальних дощок, в назвах вулиць, в експозиціях музеїв.

Література

- А память жива // Вечерний Николаев. - 2008. - 29 марта. - С. 2.
Агеев, Ю. Праздник освобождения / Ю. Агеев // Южная правда. - 2008. - 29 марта. - С. 1.
Буяков, В. Забытые герои / В. Буяков // Вечерний Николаев. - 2010. - 27 марта. - С. 2.
В день освобождения Николаевщины // Южная правда. - 2009. - 31 марта. - С. 1.
Влащенко, А. Через века, через года, – помните! / А. Влащенко // Южная правда. - 2012. - 27 марта. - С. 1.
Второй день рождения Николаева // Вечерний Николаев. - 2009. - 31 марта. - С. 2.
Голуби в небе – символ мира // Южная правда. - 2011. - 29 марта. - С. 1.
День освобождения Николаева – один из главных праздников города // Вечерний Николаев. - 2012. - 31 марта. - С. 1.
День освобождения: мы помним и будем помнить // Вечерний Николаев. - 2011. - 29 марта. - С. 1.
Здравствуй, священная весна освобождения! : 28 марта – 60-я годовщина освобождения г. Николаева от фашистских захватчиков // Южная правда. - 2004. - 27 марта. - С. 3-7.
Калиниченко, И. 67-я мирная весна / И. Калиниченко // Рідне Прибужжя. - 2011. - 31 берез. - С. 1.
Кремко, А. Солнечная годовщина освобождения / А. Кремко // Вечерний Николаев. - 2009. - 31 марта. - С. 1.
Кухаренко, О. Пусть горят свечи памяти... / О. Кухаренко // Вестник Прибужжя. - 2011. - 31 марта. - С. 1.
Ментель, О. ...відзначили річницю визволення від фашистів / О. Ментель // Голос України. - 2012. - 30 березня. - С. 5.
Наточа, Е. Поход памяти / Е. Наточа // Вечерний Николаев. - 2012. - 29 марта. - С. 1.

- Николаев, В. Бессмертен их подвиг / В. Николаев // Южная правда. - 2010. - 8 мая. - С. 3.
- Николаев отметил годовщину освобождения // Новая николаевская газета. - 2010. - 31 марта - 6 апр. - С. 1.
- Николаев празднует день освобождения Украины // Вечерний Николаев. - 2007. - 27 окт. - С. 1.
- Объединил огонь сердец // Вечерний Николаев. - 2011. - 31 марта. - С. 4.
- Островская, М. Освобождение. 60 лет спустя / М. Островская // Южная правда. - 2004. - 30 марта. - С. 1.
- Пам'ять жива! // Рідне Прибужжя. - 2009. - 31 берез. - С. 1.
- «Пусть не канет в забвение все, что достойно памяти и славы...» // Вечерний Николаев. - 2013. - 2 апр. - С. 2.
- Радківський, А. Крок у безсмертя / А. Радківський // Народна армія. - 2010. - 17 черв. - С. 6.
- Романюк, А. Шайбы – в честь праздника : Николаевцы отметили День освобождения города ярким хоккейным матчем / А. Романюк // Южная правда. - 2008. - 1 апр. - С. 1.
- Сайковский, А. В память об офицерах-десантниках на берегу Ингула установлен обелиск / А. Сайковский // Вечерний Николаев. - 2010. - 8 мая. - С. 4.
- Сайковский, А. Николаевцы отметили 66-ю годовщину освобождения города / А. Сайковский // Вечерний Николаев. - 2010. - 30 марта. - С. 1.
- Стартує обласна естафета пам'яті // Рідне Прибужжя. - 2004. - 6 берез. - С. 1.
- Толочик, П. Євген Попов: «Рідна земле, ми прийшли до тебе!» / П. Толочик // Рідне Прибужжя. - 2003. - 4 листоп. - С. 3.
- Тонковид, В. День освобождения – настоящий праздник / В. Тонковид // Вечерний Николаев. - 2008. - 29 марта. - С. 1.
- Усенко, А. Простят ли нам потомки? / А. Усенко // Южная правда. - 2003. - 19 июня. - С. 2.
- Федоров, И. Шагнущие в вечность / И. Федоров // Южная правда. - 2011. - 26 марта. - С. 3.
- Христенко, В. Николаевцы Москвы отметили 66-ю годовщину освобождения города Николаева / В. Христенко // Рідне Прибужжя. - 2010. - 1 квіт. - С. 2.
- Христова, Н. Карта памяти / Н. Христова // Вечерний Николаев. - 2012. - 31 марта. - С. 2.
- Чепурний, Я. До свята долучилися військові / Я. Чепурний // Народна армія. - 2009. - 28 берез. - С. 8.
- Чтобы знали и помнили // Вечерний Николаев. - 2009. - 31 марта. - С. 4.
- Шараев, Л. Г. Здесь живет наша память / Л. Г. Шараев // Вечерний Николаев. - 2012. - 27 марта. - С. 5.

- Шинкаренко, Л. Уроки мужества / Л. Шинкаренко // Южная правда. - 2012. - 29 марта. - С. 2.
- Шумакова, Л. Подвиг, овеянный славой / Л. Шумакова // Вечерний Николаев. - 2012. - 29 марта. - С. 5.
- Ярмолюк, К. Подвиг ваш не меркнет в веках... / К. Ярмолюк // Рідне Прибужжя. - 2009. - 17 грудня. - С. 4.

ПАМ'ЯТНИКИ, ПАМ'ЯТНІ ЗНАКИ, МЕМОРІАЛЬНІ ДОШКИ ГЕРОЯМ-ВИЗВОЛИТЕЛЯМ У м. МИКОЛАЄВІ

Меморіальний комплекс воїнам-визволителям

В 1967 році на розі проспекту Леніна і вулиці Декабристів, де в березні 1944 року велись запеклі бої за кожний квартал, відкрито меморіальний комплекс воїнам-визволителям. До 35-річчя визволення міста від фашистських загарбників монумент було реконструйовано. У першому варіанті він мав декоративний характер. На високому шпилі була зображена чаша з факелом вічного вогню. А поряд – стела, на якій викарбувані номери військових частин, що отримали почесне звання «Миколаївських». Біля підніжжя монумента – напис: «Воинам-освободителям». Пам'ятник зроблено за проектом студентів Новосибірського інженерно-будівельного інституту О. Пряхіна, М. Давидова і В. Ворсіна. В його створенні брали участь архітектор Л. Заполянська, скульптор А. Коптев і художник В. Зізда.

Реконструкцію монумента було доручено художнику-проектувальнику Ю.Т. Стешину та скульптору А. Коптеву. У центрі його споруджено високий тригранний шпиль із зображенням ордена Вітчизняної війни на вершині, який доповнює багатофігурну композицію. Барельєфи на бронзовій стелі, виконані скульптором А. Коптевим, розповідають про мужність радянських воїнів. На стелі зображені зажурина мати з сином, солдати в атаці, прапорносець. Поряд на металі напис: «Почетное звание «Николаевские» присвоено...», а далі йде перелік дивізій, батальйонів, загонів.

Выборный, Н. Воинам-освободителям / Н. Выборный // Николаев : путеводитель / Н. Выборный. - Одесса, 1979. - С. 63.

Воинам-освободителям // Николаев: улицы рассказывают : путеводитель / И. С. Павлик, В. Р. Лифанов, Л. Д. Мычаковская. - Одесса, 1988. - С. 16.

Меморіальний комплекс воїнам, які загинули в боях за Миколаїв

Під час визволення Миколаєва в березні 1944 року від фашистських загарбників загинули сотні радянських воїнів. Меморіальний комплекс загиблим воїнам відкрито 27 березня 1969 року на міському кладовищі, де в братських могилах поховано 1211 солдат і офіцерів, полеглих в боях за визволення Миколаєва. На чотирьох братських могилах встановлено факели. Центральною частиною меморіального комплексу є 23-метровий обеліск у вигляді тригранного штика, на бокових гранях якого викарбувані фігури Воїна і Скорботної Матері. Автори: скульптор А. Коптєв, архітектор І. Пейсахіс.

Выборный, Н. Воинам, погибшим в боях за Николаев / Н. Выборный // Николаев / Н. Выборный. - Одесса, 1979. - С. 63.

Тонковид, В. Мемориал освободителям Николаева восстановлен / В. Тонковид // Вечерний Николаев. - 2009. - 23 июня. - С. 2.

Пам'ятний знак учасникам «Водопойського» десанту

У ніч з 27 на 28 березня 1944 року на березі Інгулу, в районі Військової Слобідки, висадився офіцерський десант 130-ї Таганрозької, ордена Леніна, ордена Суворова 2-го ступеня Червонопрапорної стрілецької дивізії. Незважаючи на те, що частини вермахту в спішному порядку евакуювалися за Південний Буг по

Варварівській переправі, а значні сили гітлерівців були кинуті на придушення морського десанту в районі портового елеватора, офіцери 130-ї дивізії зустріли запеклий опір ворога. На вузькій ділянці фронту, від Бузького лиману до річки Інгул, фашисти зібрали величезну кількість артилерії. Але група офіцерів-добровольців, провівши під шквальним вогнем сміливу операцію з форсування р. Інгул, однією з перших увірвалася на північно-східну околицю Миколаєва, в районі нинішніх вулиць Володарського та 12 -ї Військової.

5 травня 2010 року до річниці Великої Перемоги, на березі Інгулу, в місці висадки десанту, встановлено пам'ятний знак. На гранітній стелі вибито: «Визволителям міста Миколаєва – зведеному офіцерському десанту 130-ї стрілецької дивізії. У ніч з 27 на 28 березня 1944 форсували річку Інгул і прийняли бій 60 десантників під командуванням майора А.К. Семеренко».

Сайковский, А. В память об офицерах-десантниках на берегу Ингула установлен обелиск / А. Сайковский // Вечерний Николаев. - 2010. - 8 мая. - С. 4.

Стриль, Е. Памятный знак участникам «Водопойского» десанта / Е. Стриль // Новая николаевская газета. - 2010. - 12-18 мая. - С. 1.

Пам'ятник воїнам-танкістам

28 березня 1976 року, в день 32-ї річниці визволення Миколаєва, на перехресті проспекту Леніна з вулицею Комсомольською встановлено пам'ятник воїнам-танкістам. На постаменті височить бойова машина – танк Т-34, що увічнив подвиг танкістів 2-го гвардійського механізованого корпусу, які 28 березня 1944 року під командуванням генерал-лейтенанта К.В. Свиридова, прорвавши оборону ворога в районі вулиць Слобідських, вийшли на південно-східну окраїну Миколаєва. Через 32 роки танк знову прийшов у місто, але тепер вже як пам'ятник воїнам-визволителям, танкістам. Його встановили на п'єдесталі з чорного лабрадориту. На ньому викарбовано символічний номер «283», який нагадує, що місто було звільнене 28 березня.

Выборный, Н. Воинам-танкистам / Н. Выборный // Николаев / Н. Выборный. - Одесса, 1979. - С. 64.

Павлик, И. С. [Памятник воинам танкистам] / И. С. Павлик // Николаев : Улицы рассказывают : путеводитель / И. С. Павлик, В. Р. Лифанов, Л. Д. Мычаковская. - Одесса, 1988. - С. 16.

Сарапина, Л. Памятник подвигу танкистов / Л. Сарапина // Южная правда. - 1976. - 30 марта.

Пам'ятник льотчикам-визволителям

2 вересня 1975 року на Київському шосе (зараз проспект Героїв Сталінграда), в районі аеропорту, відбулося відкриття пам'ятного знака, який увічнив подвиги льотчиків 17-ї повітряної армії генерал-полковника В.О. Судця. На постаменті встановлено бойовий літак-винишувач «МІГ-19», який спирається на

якір. Це символ міцної дружби воїнів Збройних Сил з людьми корабельного краю.

Героям-льотчикам // Ленінське племя. - 1975. - 4 верес.

Гымбиль, А. Память на века! / А. Гымбиль // Южная правда. - 1975. - 4 сент.

Мушинский, П. Героям воздушных боев / П. Мушинский // В честь подвига на Ингуле : путеводитель / П. Мушинский. - Одесса, 1977. - С. 30-33.

Пам'ятний знак із зображенням ордена Перемоги

6 травня 1985 року, напередодні 40-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні, була відкрита площа Перемоги. В центрі її встановлено пам'ятний знак із зображенням ордена Перемоги, виконаний з легкого металу сріблястого кольору. Здалеку видно шпиль пам'ятника. Автор проекту – начальник конструкторсько-художньої лабораторії Б.Т. Криворучко.

Павлик, И. С. Проспект Мира // Николаев: улицы рассказывают : путеводитель / И. С. Павлик, В. Р. Лифанов, Л. Д. Мычаковская. – Одес-

са, 1988. - С. 21-22.

ПАМ'ЯТНИКИ І ПАМ'ЯТНІ ЗНАКИ ГЕРОЯМ-ОЛЬШАНЦЯМ

Меморіальний комплекс на честь 68 десантників-ольшанців

Комплекс увічноє пам'ять легендарного десанту під командуванням старшого лейтенанта К.Ф. Ольшанського, який весною 1944 року висадився в тилу ворога на території Миколаївського морського порту і більше двох діб бився з ворогом, відбив 18 запеклих атак і відстояв зайняті позиції. Із 68 десантників живими залишилися лише 12 бійців. Це єдина операція в роки війни, коли високого звання Героя Радянського Союзу удостоєні всі її учасники. Загиблих десантників поховали на головній площі міста. На честь їх безсмертного подвигу в 1946 році на східному боці

площі Леніна встановили пам'ятник. Автори: скульптор О. Ізмалков, архітектори – О. Марочинський і І. Пейсахіс.

До 30-річчя визволення Миколаєва від фашистських загарбників сквер Десантників був реконструйований і 27 березня 1974 року відкритий новий меморіал десантникам. Автори меморіального комплексу – архітектори Вадим і Ольга Попови. Меморіал розділено на дві частини – святкову і урочисто-жалобну. У святковій частині споруджено бронзовий пам'ятник 68 героям-десантникам. У скульптурній групі – 7 фігур: К.Ф. Ольшанський, який має портретну схожість із героєм, три матроси, три сапери і рибалка, що був провідником десантників. Вся композиція героїв, яка передає момент бою десантників у порту, згрупована навколо бойового прапора. Скульптурна група встановлена на низькому постаменті, основою якої є стереобат. На тильному боці постаменту, на бронзовій дошці – текст. Пам'ятник виготовлено з граніту і бронзи. Постамент: висота – 2,2 м, довжина – 5,5 м, ширина – 3 м. Скульптурна група: висота – 7 м, ширина – 2,7 м, довжина – 5,2 м. Автори: скульптор Ю. Поммер і архітектори Вадим і Ольга Попови, В. Душкін – зберегли творчий задум автора першого пам'ятника ольшанцям О. Ізмалкова.

Центром жалобної частини є Вічний вогонь. За ним – гранітні сходи ведуть вниз, до місця поховання ольшанців. На гранітному камені напис бронзовими літерами: «Вечная слава Героям, павшим в боях за нашу Советскую Родину», в лівому верхньому куті – бронзова зірка Героя Радянського Союзу. На надгробних плитах з чорного граніту висічено імена десантників.

Выборный, Н. Героям-десантникам / Н. Выборный // Николаев : путеводитель / Н. Выборный. - Одесса, 1979. - С. 60-63.

Павлик, И.С. Героям-десантникам // Николаев: улицы рассказывают : путеводитель / И. С. Павлик, В. Р. Лифанов, Л. Д. Мычаковская. - Одесса, 1988. - С. 156-159.

Да святится имя твое, десантник! // Вестник Прибужья. 2003. - 8 мая. - С. 13.

Мемориальный комплекс в честь 68 героев-десантников // Вечный огонь бессмертия. Мемориалы, монументы, обелиски памяти и воинской славы, увековечивающие события Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. в Украине / сост. П. М. Калугин. - К., 2010. - С. 104-105.

Павлик, И. С. Сквер 68 десантников // Павлик, И. С. Николаев: улицы рассказывают : путеводитель / И. С. Павлик, В. Р. Лифанов, Л. В. Мычаковская. - Одесса, 1988. - С. 156-159.

Пам'ятник К. Ф. Ольшанському

В 1964 році біля входу на територію Миколаївського морського торгового порту встановлено бюст старшого лейтенанта, командира загону моряків-десантників Героя Радянського Союзу Костянтина Федоровича Ольшанського (1915-1944). Біля підніжжя постаменту – адміралтейський якор з корабельним ланцюгом. Автор пам'ятника: скульптор О. Здіховський.

Козлов, С. Портовики чтут пам'ять героїв / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2010. - 7 дек. - С. 1,3.

Пам'ятні знаки десанту

На вул. Ольшанців, 14 у Корабельному районі зберігся не примітний, але дуже відомий тут будинок, в якому знаходився штаб К.Ф. Ольшанського. На цьому місці велася підготовка до висадки десанту ст. лейтенанта К.Ф. Ольшанського. Тепер тут встановлено пам'ятний знак.

На недавно відновленій меморіальній дошці написано наступне: «Тут знаходився штаб загону десантників під командуванням Героя Радянського Союзу старшого лейтенанта К.Ф. Ольшанського перед висадкою десанту на територію Миколаївського морського торгового порту в ніч на 26 березня 1944 року». На другий меморіальній дошці значиться, що будинок є пам'яткою Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. і охороняється державою.

Від будинку Ольшанського вниз веде стежка, по якій колись спускалися десантники. Там, на березі річки Південний Буг, знаходиться пам'ятний знак ольшанцям. Напис на ньому наступна: «На цьому місці 25-26 березня 1944 року за допомогою місцевих рибалок готувався до висадки в м. Миколаїв морський десант під командуванням старшого лейтенанта Ольшанського. За безприкладну стійкість і відвагу, проявлені в нерівному бою з гітлерівцями за визволення міста, весь морський загін удостоєний звання Героя Радянського Союзу».

Навпроти портового елеватора, біля місця, де висаджувався десант, на буях укріплено пам'ятний знак: між двома якорями п'ятикутна зірка і корабельна ринда – дзвін, що розгойдується на хвилях, подзвонюючи. Він завжди нагадуватиме нащадкам про героїчний десант, про їх подвиг в ім'я визволення міста від гітлерівських загарбників.

Пам'ятник «Героїчний десант у безсмертя» урочисто відкрили біля входу в Миколаївський морський торговий порт 9 травня 2000 р. за ініціативою тодішнього начальника порту В. Хабарова. Автором скульптури є В. Макушин. У створенні також брали участь скульптори І. Макушина і Ю. Макушин.

Кураса, Е. На берегу лимана восстановлен памятный знак в честь легендарного десанта / Е. Кураса // Вечерний Николаев. - 2012. - 12 мая. - С. 2.

Памятный знак снова на своем месте // Вечерний Николаев. - 2010. - 1 мая. - С. 1.

Петраш, А. Музей ольшанцев: путеводитель / А. Петраш, П. Ярковой // Одесса : Маяк, 1984. - 48 с.

Перькова, А. По маршруту ольшанцев / А. Перькова // Вечерний Николаев. - 2009. - 31 марта. - С. 2.

Реконструирован мемориал героям-ольшанцам // Ваша газета. - 2012. - 16 мая. - С. 2.

Тонковид, В. Отсюда десант стартовал в бессмертие / В. Тонковид // Вечерний Николаев. - 2004. - 30 марта. - С. 3.

Меморіальна дошка учаснику десанту К. Ф. Ольшанського Герою Радянського Союзу М. А. Гребенюку

На будинку по вул. Космонавтів, 74, в якому жив учасник героїчного десанту під командуванням К. Ольшанського, Герой Радянського Союзу М.А. Гребенюк (1918-1995) у 1996 році відкрито меморіальну дошку. Скульптор Ю. Макушин.

Агеев, Ю. Памяти героя / Ю. Агеев // Южная правда. - 2008. - 17 июля. - С. 5.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ МЕМОРІАЛЬНИЙ НАРОДНИЙ МУЗЕЙ БОЙОВОЇ СЛАВИ МОРЯКІВ-ДЕСАНТНИКІВ ЗАГОНУ К. Ф. ОЛЬШАНСЬКОГО

Музей знаходиться у приміщенні, яке фактично було місцем бою і подвигу десантників, у підвальній частині будівлі контори портових елеваторів. Музей відкрився 24 березня 1964 року., завдяки величезним зусиллям ентузіастів – працівників морського торгового порту. У 1968 році музею було присвоєно звання народного. Експозиція музею розміщена у трьох залах.

Близько 500 експонатів музею, серед яких – особисті речі, листи, зброя, фотографії героїв, розкривають подвиг ольшанців

Козлов, С. Памяти павших достойны / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2010. - 21 дек. - С.1-2.

Козлов, С. Портовики чтут память героев / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2010. - 7 дек. - С.1,3.

Николаев, С. Народный музей славы / С. Николаев // Наш город Николаев. - 2010. - 24-30 марта. - С. 6.

Петраш, А. Не померкнет никогда / А. Петраш // Южная правда. - 2004. - 27 марта. - С. 1.

Петраш, А. П. Музей ольшанцев : путеводитель / А. П. Петраш, П. М. Ярковой. - Одесса : Маяк, 1984. - 48 с.

Петраш, А. П. Мемориальный народный музей боевой славы моряков-десантников отряда старшего лейтенанта К. Ф. Ольшанского / А. П. Петраш // Музеи Николаева : путеводитель / А. П. Петраш. - Одесса, 1979. - С. 44-54.

Приглашает музей ольшанцев // Вечерний Николаев. - 2010. - 20 марта. - С. 3.

ВУЛИЦІ МИКОЛАЄВА, ЯКІ НАЗВАНІ НА ЧЕШТЬ ГЕРОЇВ-ВИЗВОЛИТЕЛІВ

Вулиця Генерала Белова

За рішенням виконавчого комітету міської ради № 1230 від 5.10.1971 р. 12-а Воєнна вулиця Центрального району міста була перейменована на вулицю Генерала Белова. Генерал-майор Олександр Іванович Белов (1904-1944) з 22 березня 1943 року – командир 29-го стрілецького корпусу (22 квітня перетворений в 3-й гвардійський), який брав участь у Березнегувато-Снігурівській, Одеській наступальних операціях. В одному з боїв при визволенні Миколаєва був важко поранений і 5 квітня 1944 року помер від ран. Похований у братській могилі в Дніпропетровську.

Умеренков, А. [Улиця Генерала Белова] / А. Умеренков // Здравствуй, город корабелов : путеводитель / А. Умеренков. - Одесса, 1986. - С. 47-48.

Вулиця Генерала Свиридова

8 травня 1973 року рішенням виконкому міської Ради народних депутатів колишня 6-а лінія перейменована у вулицю Генерала Свиридова. Вона знаходиться в Ленінському районі міста і розташована між 7-м Круговим провулком на півночі й

проспектом Миру на півдні, перетинає Херсонське шосе і багато інших вулиць, що йдуть паралельно проспекту Миру. Її довжина трохи більше двох кілометрів. У назві вулиці відображено ім'я учасника визволення Миколаєва від гітлерівських загарбників Героя Радянського Союзу генерал-лейтенанта танкових військ К.В. Свиридова, командира 2-го гвардійського Миколаївського Будапештського Червонопрапорного ордена Суворова механізованого корпусу, який у березні 1944 року брав участь у визволенні Миколаєва від німецько-фашистських загарбників.

Павлик, И. С. Генерала Свиридова [улиця] // Николаев: улицы рассказывают : путеводитель / И. С. Павлик, В. Р. Лифанов, Л. Д. Мычаковская. - Одесса, 1988. - С. 112-113.

Провулок Генерала Цветаєва

До 30-річчя визволення Миколаєва за рішенням виконавчого комітету міської ради № 907 від 20.08.1974 р. провулок Піщаний був перейменований в пам'ять про радянського військового командира В.Д. Цветаєва. Провулок знаходиться в Корабель-ному районі міста Миколаєва між вулицями Леваневського та Львівської. Цветаєв В'ячеслав Дмитрович (1893-1950) – радянський воєначальник, генерал-полковник (1943 р.), Герой Радянського Союзу. У Велику Вітчизняну війну в період з грудня 1942 р. по травень 1944 р. був командиром 5-ї ударної армії, яка у складі 4-го Українського фронту брала участь у визволенні Миколаєва і Миколаївської області.

Мушинский, П. Героям 5-й ударной / П. Мушинский // В честь подвига на Ингуле : путеводитель / П. Мушинский. - Одесса, 1977. - С.45-47.

Вулиця 28 Армії

Вулиця Ольшанського у Ленінському районі Миколаєва перейменована за рішенням виконавчого комітету міської ради від № 264 11.03.1984 р. на честь 28-ї армії, війська якої під керівництвом генерал-лейтенанта О.О. Гречкіна брали участь у звільненні Миколаєва в березні 1944 року від німецько-фашистських загарбників у складі 3-го Українського фронту під час Березнегувато-Снігурівської операції. У квітні 1945 року 28-а армія була передана до складу 1-го Українського фронту і брала участь у штурмі Берліна.

Котко, В. Ф. 28-я армия, 3-й Украинский фронт / В. Ф. Котко, П. Д. Мушинский // Они сражались на Николаевщине: Боевой путь дивизий, защищавших и освобождавших Николаевскую область в 1941, 1944 годах / В. Ф. Котко, П. Д. Мушинский. - Николаев, 1995. - С. 23.

Вулиця 295-ї Стрілецької Дивізії

Вулиця Колективна в Корабельному районі (Широка Балка) за рішенням виконавчого комітету міської ради № 264 від 11.03.1984 р. була перейменована на честь 295-ї орденна Леніна Червонопрапорної, орденна Суворова Херсонської стрілецької дивізії. 295-а дивізія під командуванням полковника А. П. Дорофієва 24 березня зайняла позиції біля Широкої Балки. 27 березня вночі її частини увірвалися на південну околицю Миколаєва. За визволення м. Миколаєва в березні 1944 року була нагороджена орденом Червоного Прапора.

Котко, В. Ф. 295-я Херсонская орденна Ленина, краснознаменная, орденна Суворова стрелковая дивизия / В. Ф. Котко, П. Д. Мушинский // Они сражались на Николаевщине: Боевой путь дивизий, защищавших и освобождавших Николаевскую область в 1941, 1944 годах / В. Ф. Котко, П. Д. Мушинский. - Николаев, 1995. - С. 72-73.

Вулиця 203-ї Дивізії

Вулиця в мікрорайоні Тернівка Центрального району міста названа на честь 203-ї Запорізько-Хінганської орденів Червоного Прапора і Суворова 2-го ступеня стрілецької дивізії. Дивізія у складі 6-ї армії 3-го Українського фронту брала участь у звільненні Миколаївської області. Командував дивізією в березні 1944 року Герой Радянського Союзу генерал-майор Г.С. Зданович. 29 лютого дивізія форсувала Ігулець вбхід, звільнила села Баштанського району. Сам комдив водив полки в атаку, був поранений і контужений. 5 днів йшли бої між Пересадівкою і Тернівкою. Частини дивізії збили супротивника з шести рубежів. Дивізія наступала на Миколаїв з півночі на трикілометровому фронті, без артилерії через відсутність боєприпасів. 28 березня вночі її частини увійшли до Миколаєва. Увечері того ж дня переправилася назад через Південний Буг і зосередилася в Матвіївці. Потім звільняла Одесу. Після закінчення бойових дій в Європі була перекинута на Далекий Схід, вела бої з японцями. За мужність особового складу в цих боях отримала почесне найменування «Хінганська» і нагороджена орденом Суворова II ступеня.

Котко, В.Ф. 203-я Запорожско-Хинганская орденна Красного знамени и Суворова II степени стрелковая дивизия / В. Ф. Котко, П. Д. Мушинский // Они сражались на Николаевщине: Боевой путь дивизий, защищавших и освобождавших Николаевскую область в 1941, 1944 годах / В. Ф. Котко, П. Д. Мушинский. - Николаев, 1995. - С. 75-77.

Вулиця Маршала Василевського

Вулицю 9-у Слобідську, що пролягає від вул. 2-ї Військової до вул. Скороходова у Ленінському районі, після війни було перейменовано на вулицю Маршала Василевського – в пам'ять про видатного полководця Великої Вітчизняної війни. Василевський Олександр Михайлович (1895-1977) – маршал Радянського Союзу, Міністр Збройних сил СРСР, двічі Герой Радянського Союзу залишив глибокий слід у військовій історії, зокрема в історії Миколаївщини. Будучи відповідальним працівником Генерального штабу Збройних сил СРСР, він вже в 1941 році багато зробив для того, щоб налагодити керівництво військами Південного фронту, вживав заходів для посилення обороноздатності 9-ї та 18-ї армій. Маршал О.М. Василевський зіграв величезну роль у визволенні Миколаївщини від фашистських окупантів. Навесні 1944 року як представник Ставки Верховного Головнокомандування Олександр Михайлович координував бойові дії військ 3-го і 4-го Українських фронтів, розробляв і здійснював Березнегувато-Снігурівську і Одеську наступальні операції.

Павлик, И. С. Маршала Василевского // Николаев: Улицы рассказывают : путеводитель / И. С. Павлик, В. Р. Лифанов, Л. В. Мычаковская. - Одесса, 1988. - С. 123-124.

Вулиця Маршала Малиновського

Вулиця 7-а Військова в Центральному районі м. Миколаєва (від вул. 2-ї Набережної до вул. Косіора) за рішенням виконавчого комітету міської ради № 1230 від 05.10.1971 р. була перейменована на честь маршала Радянського Союзу (1944 р.), двічі Героя Радянського Союзу (1945 р., 1958 р.) Малиновського Родіона Яковича (1898-1967). У березні 1944 року війська 3-го Українського фронту під командуванням генерала армії Р.Я. Малиновського звільняли Миколаїв від фашистських загарбників. 10 вересня 1944 року Малиновському було присвоєно військове звання «Маршал Радянського Союзу».

Заболотна, Т. В. Малиновський Р. Я. / Т. В. Заболотна // Енциклопедія історії України : у 10 т. Т. 6. Ла-Мі / ред. В. А. Смолій. - К., 2009. - С. 475-476.

Вулиця Маршала Чуйкова

Вулиця Фрунзе в Центральному районі Миколаєва (мікрорайон Матвіївка) за рішення виконавчого комітету міської ради № 264 від 11.03.84 р. була перейменована на честь двічі Героя Радянського Союзу Василя Івановича Чуйкова. Чуйков Василь Іванович (1900-1982) – радянський воєначальник, маршал Радянського Союзу (1955 р.), двічі Герой Радянського Союзу (1944 р., 1945 р.). У березні 1944 року під його командуванням 8-ма гвардійська армія у складі 3-го Українського фронту брала участь у визволенні Миколаєва і Миколаївської області.

Котко, В. Ф. 8-я гвардейская армия, 3-й Украинский фронт / В. Ф. Котко, П. Д. Мушчинский // Они сражались на Николаевщине: Боевой путь дивизий, защищавших и освобождавших Николаевскую область в 1941, 1944 годах / В. Ф. Котко, П. Д. Мушчинский. - Николаев, 1995. - С. 21-22.

Вулиця Ольшанського

Вулиця в мікрорайоні Мала Корениха названа на честь командира героїчного десанту К.Ф. Ольшанського.

Вулиця Ольшанців

В Корабельному районі міста вулицю 12-го Жовтня за рішенням виконавчого комітету міської ради від № 907 20.08.1974 р. перейменували на честь героїчного десанту під командуванням К.Ф. Ольшанського.

Вулиця 68 Десантників

Вулицю Аптекарьську в 1946 р. перейменовано на вулицю 68 Десантників на честь учасників героїчного десанту під командуванням К.Ф. Ольшанського. Пролягає від вулиці Садової до вулиці Акіма в Центральному районі міста Миколаєва.

Выборный, Н. Героям-десантникам / Н. Выборный // Николаев : путеводитель / Н. Выборный. - Одесса, 1979. - С. 60-63.

Твори місцевих письменників про визволення Миколаєва

Аров, Б. Была планета спасена : стихотворение / Б. Аров // Наш город Николаев. - 2010. - 5-11 мая. - С. 1. ; Вечерний Николаев. - 2010. - 8 мая. - С. 1.

Аров, Б. Не забудется : стихотворение / Б. Аров // Южная правда. - 2011. - 21 июня. - С. 1.

Бенер, А. Десантники : стихотворение // Зарево над Бугом : сборник докум. и худож. произведений о событиях Великой Отечественной войны на территории Николаевской области / сост. П. М. Выборный. - Одесса : Маяк, 1974. - С. 143.

Божаткин, М. И. Десант принимает бой : документальная повесть / М. И. Божаткин. - 2-е изд., испр. - Николаев : Возможности Киммерии, 2011. - 400 с.

Вам, победители: сборник произведений, посвященных 65-летию Победы / глав. ред. В. Чебанов. - Николаев : ЛиТо «Стапель» : Літопис, 2010. - 287 с.

Зарево над Бугом : сборник докум. и худож. произведений о событиях Великой Отечественной войны на территории Николаевской области / сост. П. М. Выборный. - Одесса : Маяк, 1974. - 198 с.

Лисянский, М. Город над Ингулом и над Бугом : стихотворение // Чуткие струны Марка Лисянского. - Николаев, 2011. - С. 74.

Миколаїв у борні / ред. В. Васильєв ; упор. М. Кравченко. - Одеса : Маяк, 1969. - 315 с.

Песчанская, Л. И снова над миром весна : стихотворение / Л. Песчанская // Рідне Прибужжя. - 2013. - 9 трав. - С. 5.

Пучков, В. Баллада о 68-ми : стихотворение / В. Пучков // На стыке моря и лимана. - Николаев, 2008. - С. 110-113 ; Рідне Прибужжя. - 2011. - 29 березня. - С. 3.

Спасибо вам, отцы и деды, за этот светлый День Победы : стихи // Южная правда. - 2010. - 6 мая. - С. 3.

Фалев, В. У обелиска : стихотворение / В. Фалев // Рідне Прибужжя. - 2011. - 29 берез. - С. 2.

Январев, Э. Семейные мемуары : стихотворение / Э. Январев // Избранное / Э. И. Январев. - Николаев, 2009. - С. 173-174.

Документ № 1

**Из приказа Верховного Главнокомандования
об освобождении гор. Николаева**

28 марта 1944 г.

Войска 3-го Украинского фронта сегодня, 28 марта, после упорных боев штурмом овладели крупным областным и промышленным центром Украины – городом Николаевом – важным железнодорожным узлом, одним из крупнейших портов на Черном море и сильным опорным пунктом обороны немцев у устья Южного Буга.

В боях за овладение городом Николаевом отличились войска генерал-полковника Цветаева, генерал-лейтенанта Гречкина, генерал-лейтенанта Шлемина, генерал-майора Белова, генерал-майора Горохова, генерал-майора Рубанюка, полковника Маргелова, полковника Дорофеева, танкисты генерал-лейтенанта танковых войск Свиридова, артиллеристы генерал-лейтенанта артиллерии Неделина, генерал-майора артиллерии Осмоловского, полковника Соловьева, полковника Никитина, подполковника Попова, летчики генерал-полковника авиации Судец, саперы генерал-полковника инженерных войск Котляра и моряки майора Котанова.

В ознаменование одержанной победы соединения и части, наиболее отличившиеся в боях за освобождение города Николаева, представить к присвоению наименования «Николаевских» и к награждению орденами...

«Правда» .- 29 березня 1944 р. - № 76. - С. 1.

Документ № 2

**Указ Президиума Верховного Совета Союза ССР о присвоении
звания Героя Советского Союза морякам-десантникам за
проявленные героизм и отвагу при освобождении гор. Николаева**

20 апреля 1945 г.

За образцовое выполнение боевых заданий командования на фронте борьбы с немецкими захватчиками и проявленные при этом отвагу и героизм присвоить звание Героя Советского Союза с вручением ордена Ленина и медали «Золотая звезда»:

1. Краснофлотцу Абдулмеджидову Ахмеду Добировичу
2. Краснофлотцу Абраменко Михаилу Ивановичу
3. Старшине 1 статьи Агафонову Георгию Матвеевичу
4. Младшему сержанту Артемову Павлу Петровичу
5. Старшине 1 статьи Бачурину Василию Ивановичу
6. Гвардии старшему лейтенанту Благодарову Константину Владимировичу
7. Старшине 2 статьи Бочковичу Кириллу Васильевичу
8. Старшине 2 статьи Вансецкому Павлу Федоровичу
9. Краснофлотцу Вишневскому Борису Степановичу
10. Лейтенанту Волошко Григорию Семеновичу
11. Краснофлотцу Говорухину Ивану Ильичу
12. Краснофлотцу Голеневу Степану Трофимовичу
13. Капитану Головлеву Алексею Федоровичу
14. Старшине 2 статьи Гривенюку Никите Алексеевичу
15. Краснофлотцу Дементьеву Ивану Павловичу
16. Краснофлотцу Демьяненко Илье Сергеевичу
17. Краснофлотцу Дермановскому Георгию Дмитриевичу
18. Краснофлотцу Евтееву Ивану Алексеевичу
19. Старшему краснофлотцу Жукову Николаю Андреевичу
20. Капитан-лейтенанту Иванникову Афанасию Ивановичу
21. Старшине 2 статьи Индыку Ивану Степановичу
22. Гвардии старшему лейтенанту Казакову Михаилу Николаевичу
23. Краснофлотцу Казаченко Николаю Ивановичу
24. Краснофлотцу Киненко Владимиру Ивановичу
25. Старшему краснофлотцу Ковтуну Григорию Ивановичу
26. Старшине 2 статьи Коновалову Михаилу Васильевичу
27. Младшему лейтенанту Корда Василию Егоровичу
28. Майору Котанову Федору Евгеньевичу
29. Краснофлотцу Котову Ивану Ильичу
30. Старшине 2 статьи Куприянову Алексею Ивановичу
31. Старшему лейтенанту Ларикову Егору Григорьевичу
32. Старшине 1 статьи Лисицыну Юрию Егоровичу
33. Старшему краснофлотцу Лютому Александру Сергеевичу
34. Старшине 2 статьи Макиенок Ивану Андреевичу
35. Краснофлотцу Мамедову Ами Ага оглы
36. Краснофлотцу Мебшу Михаилу Павловичу
37. Краснофлотцу Медведеву Николаю Яковлевичу

38. Старшему краснофлотцу Миненкову Василию Семеновичу
39. Лейтенанту Мочалину Николаю Гавриловичу
40. Красноармейцу Мурадову Бедиру Беимодовичу
41. Краснофлотцу Недогибченко Леониду Васильевичу
42. Краснофлотцу Окатенко Федору Алексеевичу
43. Старшему лейтенанту Ольшанскому Константину Федоровичу
44. Краснофлотцу Осипову Павлу Дмитриевичу
45. Младшему сержанту Очаленко Владимиру Николаевичу
46. Краснофлотцу Павлову Ефиму Митрофановичу
47. Краснофлотцу Петрухину Николаю Дмитриевичу
48. Краснофлотцу Порхомчуку Ефиму Онуфриевичу
49. Краснофлотцу Прокофьеву Тимофею Ильичу
50. Краснофлотцу Скворцову Николаю Александровичу
51. Старшине 1 статьи Судейскому Сергею Николаевичу
52. Лейтенанту Сысоеву Михаилу Андреевичу
53. Гвардии капитану 3 ранга Травкину Ивану Васильевичу
54. Краснофлотцу Тященко Гаврилу Елизаровичу
55. Красноармейцу Удоду Ивану Михайловичу
56. Подполковнику Усачеву Филиппу Александровичу
57. Краснофлотцу Фадееву Николаю Александровичу
58. Краснофлотцу Хакимову Михаилу Кабаровичу
59. Краснофлотцу Хайюрлинову Акрену Мингазовичу
60. Краснофлотцу Хлебову Николаю Павловичу
61. Краснофлотцу Ходакову Дмитрию Дмитриевичу
62. Старшему краснофлотцу Ходареву Валентину Васильевичу
63. Краснофлотцу Чуду Абубачиру Бартибиевичу
64. Младшему лейтенанту Чумаченко Владимиру Ильичу
65. Младшему сержанту Шипу Пантелею Семеновичу
66. Старшине 1 статьи Шпаку Кузьме Викторовичу
67. Краснофлотцу Щербакову Николаю Митрофановичу

*Председатель Президиума Верховного Совета СССР М. Калинин.
Секретарь Президиума Верховного Совета СССР А. Горкин.
Газ. «Известия».- 21 квітня 1945 р. - № 94. - Стр. 2.
ДАМО. - Ф. 7. - Оп. 85. - Спр. 20. - Арк. 4-13.*

Документ № 3

Докладная записка Николаевского обкома КП(б)У секретарю ЦК КП(б)У Н.С. Хрущеву о состоянии промышленности, транспорта и хозяйства г. Николаева после его освобождения

15 апреля 1944 г.

Немецкие оккупанты в г. Николаеве полностью разрушили важные промышленные предприятия, обе электрические станции, морской и железнодорожный транспорт, нанесли большой ущерб коммунальному хозяйству.

Крупные и лучшие по своему состоянию дома немцами взорваны и сожжены. Разрушено 147 коммунальных домов общей площадью 54731 кв. м., 70 ведомственных домов общей площадью 99218 кв. м. и около 100 индивидуальных домов; до войны было коммунальных домов 971, ведомственных 462 и индивидуальных 7465.

Полностью взорвано 6 школ; полуразрушено 8, сохранились 25. Возобновили работу 20 школ. Школьные библиотеки и наглядные пособия не сохранились. Судостроительный и педагогический институты уничтожены вместе с оборудованием.

Сохранились детская, городская и три районные библиотеки. Полностью уничтожены 2 лучших кинотеатра, драмтеатр и все лучшие клубы города. Остались два небольших кинотеатра и ТЮЗ. Ведется подготовительная работа по открытию драмтеатра и 2 кинотеатров. Открыт читальный зал в городской библиотеке.

Городская больница, имеющая 12 отделений на 1500 коек, сохранилась. В хирургическом отделении имущество, оборудование и инструмент разграблены оккупантами, а в остальных 11 отделениях оно сохранилось на 30-50 проц. Сожжены вместе с оборудованием детская больница на 200 коек, больница Красного Креста на 40 коек, тубсанаторий на 200 коек. Остались целыми здания детского санатория на 100 коек и неврофизioterпевтического комбината на 150 коек, 5 поликлиник, 7 детских яслей и Дом ребенка, малярная и коревая станции и пастеровский пункт сгорели со всем оборудованием. В одной поликлинике сохранилось оборудование. Возобновили работу 5 отделений городской больницы, 2 поликлиники и дезстанция. Подготавливаются к открытию детская центральная и 1-я городская поликлиники.

Связь телефонная, телеграфная и радиоузел с трансляционной линией по городу разрушены, провода порваны, часть оборудования уничтожена, а часть вывезена. Здания телеграфа и телефона взорваны. Для восстановления связи необходимы: пять коммутаторов ЦБ, радиоузел мощностью 500 ватт, восстановительная линейно-монтажная колонна в количестве 25 чел. В настоящее время основные учреждения

города обеспечены временной телефонной связью, а связь с Киевом и Москвой осуществляется через радиостанцию. Восстанавливается телеграфная связь на Херсон.

В городе было 45 магазинов, 28 ларьков, 5 павильонов, 3 ресторана, 6 столовых и свыше 100 небольших ларьков для продажи прохладительных напитков. Сохранились, но требуют капитального восстановительного ремонта 32 магазина, 5 ларьков, 1 павильон и 3 столовых.

До войны водонасосная станция давала городу 13 тыс. куб. л. воды в сутки. Оккупанты все основные и вспомогательные сооружения и установки, кроме двух подземных резервуаров, взорвали. Сохранилась водопроводная сеть протяженностью 104 км, которая сейчас в значительной своей части пропарена и приведена в пригодное состояние для подачи воды центральной части города. Устанавливается двигатель «ЧТЗ», который может обеспечить подачу 50-70 куб. м. воды в час. Восстановлено 2 колодца и заканчивается восстановление еще 4 колодцев. Шесть колодцев могут дать 100 куб. м. воды в час. Городская канализация имеет частичные разрушения сети и насосной станции, которые легко могут быть восстановлены. Санобоз почти полностью уничтожен. Остались на колесах только 2 металлические бочки, а лошадей совсем нет.

В городе было 3 бани, из них разрушено 2. Оборудование прачечной и красильной вывезено немцами в Одессу.

Подвижной состав городского трамвая почти полностью сохранился. Остались целыми 30 моторных вагонов, 3 моторных грузовоза, 1 снегоочиститель, 16 грузовых площадок, 35 прицепных вагонов и 35 км городского пути. Оккупантами разрушено 3 моторных вагона и разобран путь на протяжении 6 км. Увезены: весь воздушный электропровод, оборудование ртутной подстанции, 9 электромоторов, измерительные приборы, ценный инструмент, запасные части, часть оборудования трамвайного депо и ремонтных мастерских. Производится ремонт оборудования и помещений.

До войны в городе работало две электрические станции общей мощностью 37 тыс. кВт. Из них одна была ГРЭС с 5 котлами и 4 турбогенераторами мощностью по 3000 кВт. каждый и вторая ТЭЦ с 2 котлами и турбогенераторами мощностью в 25 тыс. кВт. Обе электрические станции разрушены. Полностью уничтожены: машинный зал ГРЭС с 3 турбогенераторами, здание машинного зала ТЭЦ, здание и все оборудование главных распределительных устройств, щиты управления ТЭЦ и ГРЭС, водонасос-

ная станция, береговая и пожарная насосные станции ТЭЦ и ГРЭС со всеми гидротехническими сооружениями. Частично уничтожены: здание котельной и оба котла ТЭЦ, 5 котлов ГРЭС, цех химводоочистки, цех углеподачи, здание управления и все лаборатории. Сохранились механическая мастерская и материально-технический склад. В город, как только будет восстановлен жд. путь, должна прибыть передвижная электростанция мощностью 700 кВт. Однако для питания турбины требуется паровоз, последний отсутствует. Необходимо указание НКПС о немедленной присылке его.

Судостроительные заводы до Отечественной войны занимались постройкой кораблей разных классов. Немецкие оккупанты планомерно на протяжении месяца полностью разрушили все здания, сооружения, оборудование, энергетику и транспорт заводов. Плавдок водоизмещением 35 тыс. тонн затоплен. Производственная деятельность на этих заводах до постройки необходимых цехов и насыщения их технологическим оборудованием невозможна. Несмотря на исключительные разрушения заводов, безусловная целесообразность восстановления их диктуется наличием подготовленных площадок, стапелей, подземных коммуникаций, сохранностью фундаментов почти всех цехов, а также наличием высококвалифицированных кадров судостроителей. В настоящее время на заводах Правительственной комиссией Союза ССР производится подробный учет разрушений по цехам, выявление возможности восстановления сооружений и подорванного оборудования. На заводах по расчистке и уборке работает 3800 чел., изыскиваются пути пуска энергетических установок для обеспечения электроэнергией и водой, оборудуются ремонтные участки для восстановительных работ и выполнения отдельных производственных заданий.

Судоремонтный завод Черномортехфлота Наркомстроя СССР до войны являлся единственным заводом на Черном море, на который базировались ремонт судостроительного флота: землечерпалки, рефулеры, грязеотвозные шаланды и г. д. На заводе были механический, слесарный, корпуснокотельный, литейный, деревообделочный, модельный, кузнечный, инструментальный, ремонтный и электроцехи, трансформаторная подстанция, силовая и компрессорная, управление заводом, столовая, эллинг для подъема судов и плавдок водоизмещением 2000 т. Немцами полностью разрушены все цехи, помещения заводоуправления и столовая. За исключением половины кузнечного цеха, повреждены инструментальный, ремонтный и электроцехи. Остались целыми трансформаторная подстанция и эллинг, а плавдок

немцы увели. Все технологическое оборудование увезено немцами, а часть оставшегося взорвана. Восстановление завода в довоенном масштабе требует производства капитально-восстановительных работ. На заводе приступили к подготовительным работам, на которых работает сейчас 160 чел. В зданиях военизированной охраны и гаража порта оборудуются механический и слесарный цехи завода. Производится подъем мастерской с 32 станками и дизельгенератором. С выполнением этих мероприятий завод сможет выполнять ремонт судов в объеме, примерно, 30 проц. довоенной программы.

Морской торговый порт до оккупации являлся одним из крупных портов на Черном море, и в него по Бугскому морскому каналу заходили под погрузку и выгрузку морские суда водоизмещением 10-12 тыс. т. Причалы порта могли одновременно принимать до 19 крупных морских судов, а механизация была рассчитана для погрузки угля, зерна и других грузов. Немецкие оккупанты разрушили до основания 15 причалов и 2 причала повредили. Полностью разрушены: механический перегружатель руды, здания управления порта, все жилые дома и бараки, ожидалки грузчиков, железобетонный пакгауз на 8000 т, клуб и поликлиника. Механическая ремонтная мастерская осталась цела, а оборудование ее увезено немцами. Сохранились также, но требуют ремонта склады спецгрузов и другие вспомогательные служебные здания. Из четырех плавэлеваторов два увезены немцами и два ими затоплены. Кроме того, немцы увели 5 буксирных катеров общей мощностью 755 л. с. Все портовые железнодорожные пути полностью уничтожены немцами.

Николаевская речная пристань Днепровского пароходства до войны осуществляла перевозки по линиям Николаев-Херсон, Николаев-Вознесенск и, кроме того, обслуживала речными трамваями ряд линий пригородного сообщения. На пристани имелись плавсредства: самоходных 5 единиц общей мощностью в 100 л. с., несамоходных 6 единиц общей грузоподъемностью 1230 тонн. Из плавсредств, включая трофейные, остались 4 самоходных единицы общей мощностью в 245 л. с. и 7 несамоходных общей грузоподъемностью 1470 т. Все здания и сооружения пристани повреждены, а дебаркадер затоплен. В настоящее время на пристани работает 130 чел., которые производят ремонт зданий, оборудования и сооружений, а также подъем затопленных оккупантами судов. Железнодорожные пути, вокзал, депо, вагонные и паровозные мастерские, мосты, пакгаузы, сигнализация, а также другие служебные и складские помещения Николаевского узла полностью разрушены.

Относительно сохранились здания поликлиники, товарной конторы и один дом. В настоящее время на восстановлении хозяйства железнодорожного узла работает 200 чел. рабочих и части ж. д. батальона, а также городское и сельское население до 10 тыс. чел.

На заводе «Дормашина» сборочный, кузнечный, чугунолитейный, бессеменовский, модельный, транспортный и спеццехи разрушены. Имеются небольшие повреждения в зданиях механического и инструментального цехов, зданиях заводууправления, гаражей и пожарной охраны. Почти все оборудование завода разрушено или вывезено.

В городе было 2 механизированных хлебозавода общей производительностью 105 т хлеба в сутки, 2 механизированные пекарни с производительностью до 28 т хлеба и одна механизированная пекарня по выпечке кондитерских изделий. Кроме этого, работали 4 кустарных пекарни. Первый хлебозавод, оборудованный 6 печами, немцами взорван вместе с оборудованием. Его надо строить вновь. На втором хлебозаводе сохранились 5 двухрусных печей, требующих среднего и капитального ремонта, один паровой котел и часть деж, а остальное оборудование уничтожено. Этот хлебозавод нами восстанавливается. На твердом топливе он будет выпекать до 20 т хлеба в сутки. Одна механизированная пекарня полностью взорвана с оборудованием. Восстановлено и вновь построено 7 кустарных пекарен.

Парфюмерно-косметическая фабрика «Астра» полностью разрушена.

Стеклозавод выпускал парфюмерную тару. Все здания цехов сохранились, часть оборудования разрушена: стеклоплавильная печь, закальные рукава и т. д., а часть вывезена в Германию.

Главный корпус хлопкозавода сохранился. Сгорели 4 склада емкостью на 5-6 тыс. т, столовая и контора. В митчельном и прессовом цехах оборудование уцелело, за исключением электромоторов. В сушильном цехе разрушена печь. В литерном цехе из 13 линтеров осталось 3. Электромоторы, 10 линтеров, все оборудование джинного цеха и электроподстанции вывезены в Германию.

Основные корпуса элеватора № 1 емкостью на 16 тыс. т и элеватора № 2 емкостью 41 тыс. т. сохранились. На элеваторе № 1 оккупантами полностью уничтожены: подстанции, береговой конвейер, слесарно-механические мастерские, насосная станция, дизель мощностью 100 л. с, приконвейерные перегружатели с генераторами, зерносушилка, баллонный транспортер, 711 м транспортерной ленты, котельная и береговой причал протяженностью 247 пог. м. Осталось 26 различных

электромоторов. На элеваторе № 2 сохранилась электроподстанция с трансформаторами, за исключением электроприборов. Береговые причалы 350 м, ж. д. путь 500 м, 20 складов емкостью на 46,4 тыс. т и контора полностью разрушены. Транспортная лента общей длиной 2073 м и 26 разных электромоторов вывезены в Германию. Имеются 16 складов емкостью 37,1 тыс. т и 12 складов емкостью 18,2 тыс. т, последние требуют капитального и текущего ремонта. Считаю необходимым обязать Наркомзаг Союза ССР наметить план и принять меры к быстрейшему восстановлению элеваторного хозяйства.

Мельницы «Главмука» №№ 9 и 10, которые до войны размалывали в сутки 250 т зерна, полностью разрушены. Считаю необходимым строительство новой мельницы производительностью 250 т зерна в сутки. Кроме этих, имелась одна мельница треста «Сельхозмукомолье», которая также уничтожена. В городе восстанавливается небольшая мельница «Главмука» производительностью до 12 т зерна в сутки и мельница треста «Сельхозмукомолье», которая может перемолоть до 15 т зерна в сутки. В данное время мука для города размалывается на ближайших двух мельницах.

Завод «Большевик» облместпрома выпускал вагонетки, кровати и другие изделия ширпотреба. Корпуса завода сохранились, основное оборудование вывезено в Германию. Остались лишь 3 токарных станка, пригодные к работе. На базе завода организуется авторемонтная мастерская.

Завод имени 21 годовщины Октября изготовлял запасные части к тракторам, автомобилям, изделия ширпотреба и чугунное литье. Немцы подорвали и сожгли литейный, сборочный, механический, модельный цехи и склад. Часть оборудования вывезена, а часть уничтожена.

Чугунолитейный завод производил разного рода литье для ширпотреба, имел две вагранки общей производительностью 13 т литья. Главный корпус завода имеет повреждения, а вагранки взорваны. Основное оборудование вывезено немцами.

Металлофурнитурный завод изготовлял керосиновые бытовые лампы (керогазы) и разного вида изделия ширпотреба, главным образом фурнитуру для портфелей и чемоданов. Корпуса завода сохранились, часть оборудования вывезена немцами, а часть осталась. Организован ремонт оставшегося оборудования для частичного пуска завода в эксплуатацию.

Тракторно-инструментальный завод изготовлял инструмент и запасные части к тракторам. Здание и подсобные сооружения уцелели, а оборудование вывезено.

Имеется только 3 токарных станка. В настоящее время на заводе производится ремонт автомашин воинскими частями.

Завод «Сантехника» выпускал детали для водопровода, канализации и т. д. Здание имеет небольшие повреждения, а большая часть оборудования вывезена в Германию.

На мыловаренном заводе до войны вырабатывалось 120-130 т хозяйственного мыла в месяц. Все здания и оборудование целы и завод может быть пущен в эксплуатацию, но отсутствуют каустическая сода и жиры. Нами принимаются меры по изысканию их.

Мясокомбинат до Отечественной войны имел 7 цехов. Оккупанты взорвали все основные цехи вместе с оборудованием. Приступили к частичному восстановлению мясокомбината. Восстанавливаются в меньшем размере: убойный, колбасный, кишечный, жировой, кожносалочный цехи и цехи ширпотреба по изготовлению расчесок, пуговиц и т. д.

В городе до немецкой оккупации работал молочный завод, который ежедневно перерабатывал 75 тыс. л молока и был оборудован новейшей техникой. Немцы взорвали котельную, подорвали крышу главного корпуса, вывезли все основное оборудование завода и лабораторию. В настоящее время на этом заводе организована ручная переработка молока.

Конфетная, макаронная фабрики и маслобойный завод полностью разрушены. Маслобойный завод восстанавливается в другом здании. До войны на этом заводе перерабатывалось до 50 т сырья, а восстанавливаемый рассчитан на 10-15 т.

Здание водочно-разливочного завода и оборудование сохранились. Подорван лишь один фундамент котлов. Инструмент и оборудование лаборатории вывезены. На заводе проводятся восстановительные работы.

На пивоваренном заводе оккупанты взорвали холодильный цех, разливочный, бродильный и котельную. Из двух паровых котлов один совершенно разрушен, другой может быть восстановлен при небольшом ремонте. Сохранилась солодовня вместе с оборудованием. Дизельная установка и оборудование механического цеха вывезены немцами.

Приступили к восстановлению завода. На заводе подготавливается необходимое оборудование для ручной выработки газированных вод в количестве до 10 тыс. л в день.

В ведение обллегпрома до Отечественной войны входили трикотажная, обувная, швейная фабрики и кожевенный завод. Здание и основное оборудование трикотажной фабрики сохранились. Отсутствует сырье. При окончании текущего ремонта и ввозе сырья фабрика будет введена в эксплуатацию. Оборудование обувной фабрики было эвакуировано в гор. Бийск. Здание ее, за исключением небольших разрушений, сохранилось. Необходимо ввести новое оборудование или реэвакуировать старое.

Здание швейной фабрики уничтожено, а оборудование эвакуировано в Свердловскую область. Сохранилось одно здание, в котором можно разместить часть реэвакуированного оборудования.

Полностью сохранился кожевенный завод, который может ежедневно запускать в производство до 1 т кожсырья. Завод пущен в эксплуатацию.

До Отечественной войны в системе облпромсовета работала 31 артель. Пока учтено 25 артелей, из них уже 10 приступили к работе. Оборудование артелей разграблено не менее чем наполовину.

С момента освобождения гор. Николаева от немецких оккупантов (с 28 марта по 15 апреля) обкомом КП(б)У проделана следующая работа: проведен общегородской митинг, на котором присутствовало более 35 тыс. чел. совместно с хозяйственными работниками, назначены и.о. директоров заводов и фабрик, проводится установление размеров разрушений и возможности восстановления каждого завода и фабрики в отдельности. С руководителями хозяйственных организаций, заводов и фабрик провели беседу и дали им указания о порядке сбора, учета и охраны государственного имущества, наборе рабочей силы, разработке планов восстановления предприятий, наведении должного порядка на предприятиях, об организации подсобных хозяйств и индивидуального огородничества и т.д. Налажена работа по организованному набору рабочей силы и на всех предприятиях производится очистка их от обломков и мусора, подбор и учет стройматериалов, оборудования, инструмента, топлива, металла.

На заводах, фабриках и учреждениях, в соответствии с требованиями Устава, проводится организация первичных партийных и комсомольских организаций; организуется проведение рабочих собраний по предприятиям города с постановкой доклада: текущий момент и очередные задачи в области восстановления городского хозяйства и промышленности.

Перед областью встал ряд вопросов, в разрешении которых нужна помощь со стороны Союзных наркоматов, СНК УССР и ЦК КП(б)У.

Области требуется помощь:

1. В восстановлении ГРЭС мощностью 12 тыс. кВт. В первую очередь необходимо восстановить 2 котла и турбогенератор мощностью в 3 тыс. кВт к 1 октября 1944 г. Без электроэнергии мы не сможем обеспечить город водой и пустить в эксплуатацию важные промышленные и коммунальные предприятия.

2. В строительстве и ввозе оборудования для одного механизированного хлебозавода производительностью 75 т хлеба в сутки. В настоящее время в городе насчитывается населения около 70 тыс. чел. После освобождения Одессы все время население прибывает, и мы полагаем, что к концу года оно увеличится более чем до 100 тыс. чел.

3. В ввозе строительных материалов и в первую очередь леса, ибо область степная. Лес нужен для восстановления промышленности и ряда разрушенных зданий, как для областных, так и для городских организаций: обкома, облисполкома, вузов, школ и других. Нужны гвозди, металл, стекло.

4. В ввозе сырья. Для трикотажной фабрики – пряжи, мыловаренного завода – каустической соды, а для швейной и обувной фабрик ввезти необходимое новое оборудование или реэвакуировать старое.

5. В ввозе товаров, ибо в течение 6 месяцев Наркомторг не планировал ввоз.

При наличии продуктов в области нами не налажено должное снабжение города из-за отсутствия транспорта и горючего. Полученные по плану СНК УССР и ЦК КП(б)У автомашины от воинских частей осели в левобережной части районов. Правобережной части районов и городу Николаеву требуются автомашины.

Для подачи воды госпиталям, коммунальным и промышленным предприятиям, населению городов крайне необходимо горючее – лигроина 10 т.

Сообщаем Вам, что обкомом КП(б)У ранее была выслана Вам докладная записка «О состоянии городского хозяйства и промышленности гор. Херсона», а в данное время разрабатывается общий материал о состоянии народного хозяйства в Николаевской области, который будет выслан Вам дополнительно.

Секретарь Николаевского обкома КП(б)У Филиппов.
ДАМО. - Ф. 7. - Оп. 85. - Оп. 10. - Спр. 10. - Арк. 20-30

Документ № 4

Из акта Николаевской городской комиссии по выявлению и учету злодеяний и ущерба, нанесенного немецко-фашистскими захватчиками г. Николаеву

28 апреля 1944 г.

Мы, нижеподписавшиеся, городская комиссия по выявлению и учету злодеяний и ущерба, нанесенного немецко-фашистскими захватчиками гор. Николаеву, в составе: председателя комиссии тов. Хромова А. Н., зам. председателя тов. Ситова А. П., членов комиссии – зам. начальника областного управления милиции подполковника тов. Беспалова А.И., педагога тов. Крижановской, работника НКГБ майора Сивуды, рабочего тов. Иванова и работника железной дороги тов. Гавилевского составили настоящий акт...

РАЗДЕЛ II

Немецко-фашистские оккупационные власти разграбили и разрушили культурно-просветительные учреждения и коммунальное хозяйство гор. Николаева.

Николаев – один из крупнейших индустриальных городов на Украине, один из лучших портов на Черном море. До захвата его немецко-фашистскими оккупантами в нем было 38 школ с охватом учащихся до 24000 чел., два больших института – педагогический и кораблестроительный, три техникума, областной театр русской драмы, театр юного зрителя, три больших кинотеатра, 5 клубов, 4 музея и аквариум, музыкальное училище, дом народного творчества и ряд других культурно-просветительных учреждений.

За 2 года и 7 месяцев временного нахождения в городе немецко-фашистские оккупанты разрушили и разграбили:

1. Полностью уничтожено 7 школ* с кубатурой 43012 куб. м., повреждено 19 школ с кубатурой 106139 куб. м.

2. Разрушено 5 детских садов...

Все имущество школ и детских садов уничтожено и частично вывезено. Общий убыток по школам и детским домам составляет 28 100000 руб.

3. В областном музее революции экспонаты всех отделов сожжены и частично вывезены. В областном природо-краеведческом музее все экспонаты уничтожены...

Из художественного музея вывезены самые лучшие картины, в том числе все картины художников Айвазовского и Верещагина. Из исторического музея вывезен весь отдел Ольвийской культуры, а также памятник адмиралу Грейгу.

Разрушены полностью институты кораблестроительный и педагогический со всеми учебно-производственными зданиями и общежитиями. По одному кораблестроительному институту убытки составляют до 10 млн. руб.

Из имеющихся 3 кинотеатров разрушено полностью 2 и 1 полуразрушен. Разрушены также технические службы кинотеатров со всем оборудованием, а часть такого вывезена. Полностью разрушен театр русской драмы на 1200 мест.

Лечебные учреждения города доведены до полного разрушения. Сожжены со всем инструментарием, твердым и мягким инвентарем городская детская больница, больница партактива, тубсанаторий для взрослых, детский трахоматозный санаторий, малярная станция, коревая станция... Городская больница на 1200 коек, три крупнейшие поликлиники города полуразрушены, все стекла в помещении выбиты, нервно-физиотерапевтический кабинет (водолечебница) превращен в конюшню, а грязевое отделение сожжено. Мягкий инвентарь разграблен на 70 проц., а инструмента и твердого инвентаря увезено более 50 проц. Из 12 детских ясель сожжено 4, а оборудование разграблено. Убытков по лечебным учреждениям нанесено более 15000000 руб.

РАЗДЕЛ III

Немецкие оккупанты уничтожили и разграбили предприятия, учреждения коммунального хозяйства города.

4. Дорожно-мостовая контора по строительству мостовых и тротуаров располагала до войны автогужтранспортом в количестве 5 автомашин и 20 конных упряжек, ремонтными мастерскими и хозяйственными службами. За период хозяйничания немцев весь транспорт и инвентарь конторы увезен, строения сожжены.

5. Трест озеленения города обслуживал парки и скверы с общей площадью до 120 га и имел питомники по выращиванию деревьев и цветов. За время оккупации деревья в парках и скверах в большом количестве вырублены. Питомники повреждены, транспорт и хозинвентарь оккупантами уничтожены.

6. Санитарная очистка города до захвата гор. Николаева немецкими оккупантами имела в своем хозяйстве 120 лошадей, 30 упряжек, 6 автомашин-цистерн для вывоза жидких нечистот, 6 автомашин для вывоза сухого мусора. За период оккупации все хозяйство было разрушено, а транспорт вывезен.

7. До войны в г. Николаеве имелось 3 гостиницы, из них за время оккупации немецко-фашистскими захватчиками 2 самых лучших гостиницы, имевшие 87 номеров с 284 койками, были разрушены полностью, оборудование частью уничтожено, а частью - вывезено.

Оставляя город, оккупанты в последние минуты бегства взорвали мельницы, оборудованные по последнему слову техники. Так, мельница № 71 имела 15 пар вальцевых станков, производительностью 200 г сортовой муки в сутки, запасной дизель в 80 л. с, механизированные складские помещения на 4500 т зерна и 800 т готовой продукции, отрубной склад на 600 т муки и выбойный отдел на 350 т муки, имела для производства ремонта рифельную, слесарную, столярную, кузню, жестяную мастерскую с оборудованием, а также другие помещения и бытовые службы. Мельница № 169 имела производительность 65 т в сутки сортового помола, механизированная с 4 парами вальцевых станков, со складочными помещениями на 100 т зерна и 150 т готовой продукции и др. помещения как бытового, так и хозяйственного назначения.

Полностью уничтожены микробиологическая и центральная лаборатории треста «Сельхозмукомолье», а оборудование вывезено.

Хлебопекарная база г. Николаева, входящая в систему треста хлебопечения, до войны включала:

1. Хлебозавод № 1 мощностью 75 т в сутки, полностью механизированный, с печами УТС, со всеми необходимыми цехами и службами, складскими помещениями.

2. Хлебозавод № 2 мощностью 30 т в сутки, механизированный, оборудованный двухъярусными жаровыми печами.

3. Хлебозавод № 3 мощностью в 20 т в сутки, механизированный, оборудованный 6 одноярусными жаровыми печами и другими 3 пекарнями для выпечки высокосортных кондитерских изделий, производительностью 7 т в сутки. Вся база хлебопечения уничтожена фашистскими извергами со всеми постройками, службами и оборудованием. Уничтожены также лаборатория предприятия и специально оборудованные микробиологическая и центральная лаборатории треста.

Кондитерская фабрика, выпускавшая ежедневно 32 т кондитерских изделий, полностью механизированная, взорвана.

Маслозавод производительностью 20 т масла в сутки, механизированный, уничтожен.

Пивзавод, выпускавший до 40000 бутылок в сутки безалкогольных напитков, 30000 л пива, построенный в 1941 г. по последнему слову техники, – взорван.

Чугунолитейный и механический завод им. 21 годовщины Октября системы облместпрома имел одну вагранку по выпуску 20 т чугуна в сутки, был оборудован 24 станками... Выпуск валовой продукции в неизменных ценах 1926-1927 гг. до 6 млн. руб. Производственные цехи разрушены, а оборудование вывезено.

Имеющиеся в системе обллегпрома швейная фабрика с выпуском валовой продукции в 1 400 000 руб. в неизменных ценах 1923/24 гг., обувная фабрика, выпускавшая 2000 пар спортивной обуви в сутки, полностью механизированная, находятся в полуразрушенном состоянии, а оборудование вывезено.

Телефонная станция, оборудованная аппаратурой ЦБ емкостью 2000 номеров обслуживала 2215 абонентов, линейное сооружение на 2600 номеров с 15 подстанциями, с подземным кабелем 32 км и воздушной кабельной сетью 2,5 км. Разрушены немецкими оккупантами все здания с аппаратурой, подземный кабель и воздушная кабельная сеть уничтожены на 35 проц., провода воздушной линии протяжением 335 км уничтожены на 100 проц., из имеющихся 120 колодцев выведено из строя 30 колодцев, а остальные требуют капитального ремонта.

За время пребывания в гор. Николаеве немецких оккупантов последними было разрушено в городе 346 зданий с кубатурой 460723 куб. м, полуразрушено 343 здания с кубатурой 469 634 куб. м.

Из них зданий хозяйственного значения разрушено 23-34521 куб. м, полуразрушено - 33-55435 куб. м. Жилых домов разрушено 127-267589 куб. м, полуразрушено 197-204617 куб. м. Промышленных зданий областного подчинения 58-58385 куб. м., полуразрушено 31-57905 куб. м. Культурно-бытового назначения разрушено 24-41141 куб. м, полуразрушено 35-87688 куб. м. Театры и клубы: разрушено 3-21202 куб. м, полуразрушено 2-16730 куб. м. Больницы и амбулатории: разрушено 2-600 куб. м., полуразрушено 15-43900 куб. м.

Магазинов разрушено – 106-27628 куб. метров. Полуразрушено 5-2112 куб. метров.

Сумма нанесенного ущерба по организациям, учреждениям и предприятиям областного подчинения составляет 219187293 руб.

Немецко-фашистские бандиты своими зверскими действиями думали сломить волю и стойкость нашего народа, превратить его в послушных рабов немецких помещиков и баронов, но никакие зверские действия не сломали стойкость духа честных советских людей. За все свои совершенные злодеяния немецко-фашистские оккупанты должны понести суровую ответственность.

Председатель А. Хромов

Секретарь А. Сигов

Члены комиссии: Сивуда, Крижановская, Беспалов, Иванов, Гавилевский.

ДАМО. - Ф.р - 1894. - Оп. 2. - Спр. 2. - Арк. 1-3

*3 книги «Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1944» (Миколаїв, 2004. - С.319-334.)

Визволення Миколаєва від німецько-фашистських загарбників на сторінках інтернет

Оккупация и освобождение Николаева от фашистов [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://niklife.com.ua/focus/9691>, свободный. - Загл. с экрана.

416-я стрелковая Таганрогская Краснознаменная Ордена Суворова дивизия. Освобождение Николаева и Одессы [Электронный ресурс] : материалы из Википедии - свободной энциклопедии. - Режим доступа: [http://ru.wikipedia.org/wiki/416-%FF_%F1%F2%F0%E5%EB%EA%EE%E2%E0%FF_%E4%E8%E2%E8%E7%E8%FF_\(2-%E3%EE_%F4%EE%F0%EC%E8%F0%EE%E2%E0%ED%E8%FF\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/416-%FF_%F1%F2%F0%E5%EB%EA%EE%E2%E0%FF_%E4%E8%E2%E8%E7%E8%FF_(2-%E3%EE_%F4%EE%F0%EC%E8%F0%EE%E2%E0%ED%E8%FF)), свободный. - Загл. с экрана.

Освобождение Николаева – 69 лет назад [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://mikle1.livejournal.com/3246825.html>, свободный. - Загл. с экрана.

Освобождение Николаева [Электронный ресурс] : видеоматериалы. - Режим доступа: <http://video.yandex.ua/users/tantrido/view/35/>, свободный. - Загл. с экрана.

Они освобождали Николаевскую область в марте 1944 г. (часть 1). Воинские соединения, части и подразделения, освобождавшие Николаевскую область в марте 1944 года [Электронный ресурс] : материалы информационно-аналитического веб-портала «Николаевское землячество в Москве». - Режим доступа : http://nikolaev-moscow.at.ua/publ/statja_o_nikolaeve/istorija_goroda/osvobozhdali_nikolaevskuju_oblast_1/9-1-0-64, свободный. - Загл. с экрана.

Они освобождали Николаевскую область в марте 1944 (часть 2) [Электронный ресурс] : материалы информационно-аналитического веб-портала «Николаевское землячество в Москве». - Режим доступа : http://nikolaev-moscow.at.ua/publ/statja_o_nikolaeve/istorija_goroda/osvobozhdali_nikolaevskuju_oblast_2/9-1-0-65, свободный. - Загл. с экрана.

Участники освобождения Николаевской области, удостоенные звания Героя Советского Союза (кроме участников десанта К.Ф. Ольшанского) [Электронный ресурс] : материалы информационно-аналитического веб-портала «Николаевское землячество в Москве». - Режим доступа : http://nikolaev-moscow.at.ua/publ/statja_o_nikolaeve/istorija_goroda/uchastniki_osvobozhdenija/9-1-0-133, свободный. - Загл. с экрана.

Сайт «Десант бессмертных», посвященный подвигу 68 десантников под командованием К.Ф. Ольшанского [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://68desantnikov.e-gloryon.com/home>, свободный. - Загл. с экрана.

У полум'ї Великої Вітчизняної війни (1941 – 1944) [Електронний ресурс] : матеріали розділу «Наш край – історії скарбниці» на сайті Миколаївської обласної бібліотеки для дітей імені В. Лягіна. - Режим доступу: <http://luginlib.org.ua/mykolaiv/kray/4.php>, вільний. - Загол. з екрану.

Дорошенко, В. Не згасне вогонь пам'яті [Електронний ресурс] : Миколаївщина в роки війни. - Режим доступу : <http://www.rp.mk.ua/2010/03/ne-zgasne-vogon-pam%E2%80%99yati>, вільний. - Загол. з екрану.

Руденченко, В. А. 384 Краснознамённый Николаевский [батальон морской пехоты] [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.priazovka.ru/stranicy-istorii/1946-384>, свободный. - Загл. с экрана.

Ольшанський Костянтин Федорович [Електронний ресурс] : матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії. - Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87, вільний. - Загол. з екрану.

Ольшанский Константин Фёдорович [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://gorenka.org/index.php/geroi-sovetskogo-soyuz/913-olshanskij-konstantin-fjodorovic>, свободный. - Загл. с экрана.

Козлов, С. Подвиг ольшанцев [Электронный ресурс]: материалы раздела «Дух воинский» на сайте «Русское воскресение». - Режим доступа : <http://www.voskres.ru/army/spirit/kozlov.htm>, свободный. - Загл. с экрана.

Десант Ольшанского [Электронный ресурс]: материалы из Википедии – свободной энциклопедии. - Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%8B>, свободный. - Загл. с экрана.

Легендарный десант морской пехоты [Электронный ресурс]: материалы сайта «Николаевский базар». - Режим доступа : <http://bazar.nikolaev.ua/content/%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%B0%D0%BD%D1%82-%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D0%BF%D0%B5%D1%85%D0%BE%D1%82%D1%8B>, свободный. - Загл. с экрана.

Передмова	3
Визволення Миколаєва	
• Березнегувато-Снігурівська операція Роль Березнегувато-Снігурівської операції у звільненні Миколаївщини в роки німецько-румунської окупації (Шкварець В.П.)	5
Література	12
• Десант у безсмертя	14
Література	15
• Війська 3-го Українського фронту під командуванням генерала армії Р.Я. Малиновського, що брали участь у звільненні Миколаєва	17
• З'єднання і частини, які отримали почесне звання «Миколаївські» за активну участь у звільненні міста в березні 1944 р.	19
Навіки в пам'яті народній	
Література.....	20
• Пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні дошки героям-визволителям у м. Миколаєві	
Меморіальний комплекс воїнам-визволителям	22
Меморіальний комплекс воїнам, які загинули в боях за Миколаїв	23
Пам'ятний знак учасникам «Водопойського» десанту	23
Пам'ятник воїнам-танкістам	24
Пам'ятник льотчикам-визволителям	25
Пам'ятний знак із зображенням ордена Перемоги	25
• Пам'ятники, пам'ятні знаки героям-ольшанцям	
Меморіальний комплекс на честь 68 десантників-ольшанців	25
Пам'ятник К.Ф. Ольшанському	27
Пам'ятні знаки десанту	27
Меморіальна дошка учаснику десанту К.Ф. Ольшанського Герою Радянського Союзу М.А. Гребенюку	28
• Миколаївський меморіальний народний музей бойової слави моряків-десантників загону К.Ф. Ольшанського	29

- Вулиці Миколаєва, які названі на честь героїв-визволителів
 - Генерала Бєлова вулиця29
 - Генерала Свиридова вулиця29
 - Генерала Цветаєва провулок30
 - 28 Армії вулиця30
 - 295-ї Стрілецької дивізії вулиця31
 - 203 Дивізії вулиця31
 - Маршала Василевського вулиця32
 - Маршала Малиновського вулиця32
 - Маршала Чуйкова вулиця33
 - Ольшанського вулиця33
 - Ольшанців вулиця33
 - 68 Десантників вулиця33
- Твори місцевих письменників про визволення Миколаєва34**
- Мовою документів**
 - Документ № 1. Из приказа Верховного Главнокомандования об освобождении гор. Николаева35
 - Документ № 2. Указ Президиума Верховного Совета Союза ССР о присвоении звания Героя Советского Союза морякам-десантникам за проявленные героизм и отвагу при освобождении гор. Николаева35
 - Документ № 3. Докладная записка Николаевского обкома КП(б)У секретарю ЦК КП(б)У Н.С. Хрущеву о состоянии промышленности, транспорта и хозяйства г. Николаева после его освобождения 15 апреля 1944 г.38
 - Документ № 4. Из акта Николаевской городской комиссии по выявлению и учету злодеяний и ущерба, нанесенного немецко-фашистскими захватчиками г. Николаеву47
- Визволення Миколаєва від німецько-фашистських загарбників на сторінках інтернет52**

Миколаївський меморіальний народний музей бойової слави моряків-десантників загону К.Ф. Ольшанського

